

DE DOMPHOORN

TIJDSCHRIFT VAN NATUUR- EN VOGELWACHT DE VIJFHEERENLANDEN

NR.: 1

55e jaargang MAART 2021

DE DOMPHOORN

Driemaandelijkse uitgave van
Natuur- en Vogelwacht
De Vijfheerenlanden

Nr. 1 55e jaargang MAART 2021

Redactie:

Dhr. D. Kerkhof,
Vianen

Mevr. J. Lemcke,
Schoonrewoerd

Redactieadres:

dkerkhof@xs4all.nl
06-51042553

Sponsors:

Autobedrijf Van Zessen
Lexmond

Van de Scheur Logistiek
Vianen

Case Electronics
Arkel

Bankrekeningnummers:

Voor contributie:
NL 07 INGB 0001 4752 64

Voor fruit en producten uit
de Groene Winkel:
NL 57 RABO 0301 9643 94

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden door het ingevulde aanmeldingsformulier te sturen naar de ledenadministratie via ons adres: Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd of dit, tijdens openingsuren, af te geven in ons verenigingsgebouw De Schaapskooi. Aanmelden kan ook via onze website www.natuurcentrum.nl

Adreswijzigingen en opzeggingen dienen schriftelijk kenbaar gemaakt te worden aan de ledenadministratie via ons postadres, hierboven vermeld, of via het e-mailadres: info@natuurcentrum.nl

Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Eventuele opzeggingen dienen uiterlijk 1 november voorafgaand aan het beoogde jaar bij de ledenadministratie gemeld te worden.

De contributie

 bedraagt minimaal:

- voor jeugdleden tot 16 jaar	€ 6,25
- voor leden	€ 12,50
- voor leden die ook <i>Het Vogeljaar</i> ontvangen	€ 25,50

Uiterste inleverdata kopij

 DompHoorn bij de redactie

voorjaarsnummer	20 februari
zomernummer	20 mei
herfstnummer	20 augustus
winternummer	20 november

Aanwijzingen voor auteurs

De Dompfoorn is bedoeld voor verenigings- en werkgroepnieuws, excursieverslagen en artikelen over natuur en landschap en het beheer en behoud daarvan. De nadruk ligt sterk op De Vijfheerenlanden.

Teksten graag als platte tekst aanleveren in een gangbaar tekstprogramma, zoals Word. Bijschriften bij foto's en tabellen liefst aan het eind van de tekst plaatsen; in de tekst zelf alleen de nummers van foto's en tabellen vermelden op de gewenste plek. Tabellen bij voorkeur los aanleveren als Excelbestand.

Foto's moeten van goede kwaliteit zijn en los (dus niet in de tekst) aangeleverd worden in hoge resolutie: minimaal 250 dpi, liever 300 dpi of meer. In byte: 1-4 MB.

De redactie kan een artikel inkorten of formuleringen wijzigen t.b.v. de leesbaarheid.

INHOUDSOPGAVE

- 02 Van de bestuursstafel
- 02 Team dia-avonden
- 03 Agenda Algemene Ledenvergadering
- 04 Overlijden Leo Jansen en gift
- 04 Bart de Groot tot erelid benoemd
- 05 Openstelling en afhaalservice Schaapskooi
- 06 Oeverzwaluwen, holenbroeders bij uitstek
- 12 Een hakgriend in de Vijfheerenlanden – het werk van de griendwerker, de hoepelmaker en de kuiper
- 22 Pagina voor de jeugd
- 23 Jeugdwerkgroep, een terugblik op 2020
- 25 Een dagje nestkastenwerk
- 26 Coöperatie 'Land van Ons' ook in de Vijfheerenlanden?
- 27 Padden roepen om hulp
- 28 Sovon-vogeltellingen bij Heukelum in 2020
- 31 Jaarverslag 2020 Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden

Omslagfoto: blauwborst. Foto: Hille de Bruin.

Herinnering: Contributiebetaling 2021

Beste leden,

Hierbij nogmaals het verzoek om uw lidmaatschap voor het jaar 2021 over te maken. Het minimale bedrag is € 12.50 per jaar.

Dit kan op nummer NL07 INGB 000.1475.264

In verband met de hoge kosten en het vele werk versturen wij geen acceptgirokaarten meer.

Wie een machtiging heeft afgegeven hoeft niets te doen en zal in de loop van februari 2021 dit bedrag op zijn afschrijvingen terugvinden.

Mocht u geen toegang hebben tot het digitale overschrijven, dan verzoeken wij u contact op te nemen met Arina van Zijl 0345-641416 in de avonden of arinabogerd@live.nl.

Openingstijden van Natuurcentrum De Schaapskooi:

- Op donderdag: 19.00 – 23.00 uur
- Op zaterdag: 10.00 – 16.00 uur
- Op zondag: 13.00 – 16.00 uur

Kijk voor de laatste berichten op onze website: www.natuurcentrum.nl

VAN DE BESTUURSTAFEL

Coronapandemie

De winter 2020/2021 was door de lockdown en vervolgens avondklok extra donker. Zelfs de jeugdactiviteiten en landschapsbeheer werden afgefloten. Dit laatste op uitdrukkelijk advies van Landschap en Erfgoed Utrecht. Tijdens het slotakkoord met sneeuw en ijs viel natuurlijk wel veel te genieten. Toch ook weer zo kort dat de schade voor de vogels beperkt bleef.

Versterking Lekdijk

We kregen bericht van een nieuw dijkversterkingstraject langs de Lek. Dat wil zeggen dat de eerste informatie is verstrekt en een inventarisatie van waardevolle gronden werd aangevuld. Dit traject wordt ingegeven door de klimaatvoorspellingen met hogere zeespiegel en grotere regenval. De inzet is een nieuw traject met ruimte voor de rivier, waarbij ook water wordt opgeslagen voor de droogteperiodes, die in omvang toenemen.

Versterking boezemkades

Tegelijkertijd is er een project kadeversterking van de verschillende boezemwateren gestart. Onder andere de Zederikkade moet op enkele plaatsen versterkt worden. Hierover wordt overleg gevoerd met het Zuid-Hollands Landschap.

Ecologie gemeente Vijfheerenlanden

De ecooloog van de gemeente Vianen heeft onze ondersteuning gevraagd voor een aantal

lopende plannen. Deze liggen met name in Vianen. Vele leden is gevraagd om commentaar en medewerking.

Op dit moment wordt gewerkt aan een beleidsnotitie biodiversiteit. Afgesproken is dat wij in het wordingsproces betrokken zullen worden.

Energietransitie

Afgelopen week was er een informatieavond over de plaatsing van windturbines in onze gemeente.

Het advies vanuit de adviseurs ruimtelijke kwaliteit is in het verhaal van de gemeente nog niet terug te herkennen. Waar andere gemeenten binnen Utrecht een zorgvuldig verkennend onderzoek doen, gooit Vijfheerenlanden de ecologische waarden van de Bolgerijense polder en de Zouweboezem op één hoop. De vergadering is terug te zien via www.vijfheerenlanden.nl. Kies achtereenvolgens bestuur, gemeenteraad, vergaderingen gemeenteraad, agenda raadsvergaderingen, 18 februari.

Voorjaar!

Het voorjaar heeft zijn intrede gedaan, de ooi-evaars zitten weer op hun nest. Ik zou zeggen: genieten allemaal en deel eens een filmpje met het nieuwe leven, bijvoorbeeld met onze Facebookpagina.

Annelies van Egmond

TEAM DIA-AVONDEN

Simon Bakker is gestopt met het organiseren van de dia-avonden. Er zijn twee mensen bereid dit (deels) van hem over te nemen. Beiden hebben nog andere verplichtingen en werken nog. Daarom hebben we besloten met een team te gaan werken. Zij kunnen elkaar opvangen in drukke tijden en aanvullen met ideeën en namen uit ieders netwerk. Zijn er nog leden die de stap vanuit de gedeelde verantwoordelijkheid wel willen en durven nemen, geef je dan op via info@natuurcentrum.nl

AGENDA ALGEMENE LEDENVERGADERING

Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden

Maandag 26 april 2021, 20.00 uur, in de Schaapskooi (?)

Op het moment dat deze *Domphoorn* naar de drukker gaat, hebben we nog een zware lockdown. Wat de mogelijkheden zijn eind april is niet te voorspellen.

Houd er rekening mee dat u zich vooraf moet aanmelden. Misschien moeten we digitaal vergaderen. Houd vanaf half april onze website in de gaten voor verdere mededelingen.

1. Opening

2. Verslag Algemene Ledenvergadering 10 september 2020

Het concept-verslag zal ter vergadering samen met andere stukken op de tafels gereedliggen. Als we digitaal vergaderen, zal op de website gemeld worden hoe u de stukken kunt inzien.

3. Ingekomen stukken en mededelingen

4. Jaarverslagen bestuur en werkgroepen (zie dit nummer van *De Domphoorn*)

5. Financieel jaarverslag

a. Jaarrekening

b. Balans

c. Verslag kascommissie

d. Decharge penningmeester

e. Verkiezing lid en vervangend lid kascommissie. De kascommissie bestaat uit Pieter Hellingman en Eduard Polfliet. Pieter Hellingman is aftredend. Leden die zijn plaats willen innemen kunnen contact opnemen met de secretaris Johan Stevens.

f. Begroting

6. Verkiezing bestuursleden

Aftredend: Annelies van Egmond. Zij is herkiesbaar.

Vacatures: minimaal 1 – maximaal 5

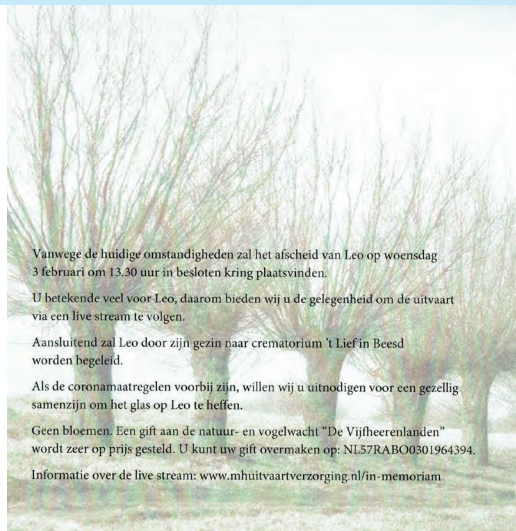
Omdat het bestuur maximaal 9 leden kan omvatten kunnen er in totaal nog vier nieuwe kandidaten worden voorgedragen voor het bestuur.

Leden hebben het recht voor elke vacature kandidaten voor het bestuur voor te dragen. Dit kan tot en met 20 april 2021. De voordracht dient vergezeld te gaan van 8 handtekeningen van leden van 16 jaar of ouder ter ondersteuning van de voordracht.

7. Rondvraag

8. Sluiting

OVERLIJDEN LEO JANSEN EN GIFT

Vanwege de huidige omstandigheden zal het afscheid van Leo op woensdag 3 februari om 13.30 uur in besloten kring plaatsvinden.

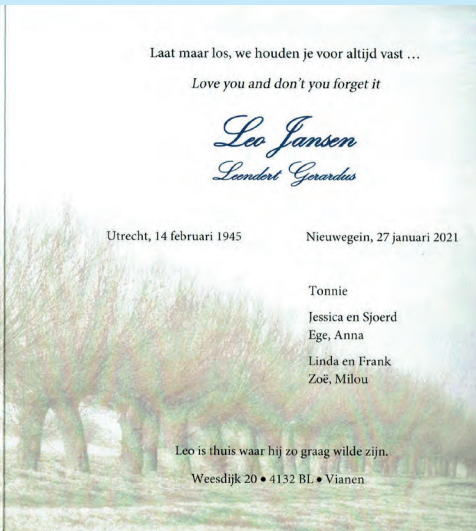
U betekende veel voor Leo, daarom bieden wij u de gelegenheid om de uitvaart via een live stream te volgen.

Aansluitend zal Leo door zijn gezin naar crematorium 't Lief in Beesd worden begeleid.

Als de coronamaatregelen voorbij zijn, willen wij u uitnodigen voor een gezellig samenzijn om het glas op Leo te heffen.

Geen bloemen. Een gift aan de natuur- en vogelwacht "De Vijfheerenlanden" wordt zeer op prijs gesteld. U kunt uw gift overmaken op: NL57RABO0301964394.

Informatie over de live stream: www.mhuitvaartverzorging.nl/in-memorian

Laat maar los, we houden je voor altijd vast ...

Love you and don't you forget it

Leo Jansen
Leendert Gerardus

Utrecht, 14 februari 1945

Nieuwegein, 27 januari 2021

Tonnie

Jessica en Sjoerd

Ege, Anna

Linda en Frank

Zoe, Milou

Leo is thuis waar hij zo graag wilde zijn.

Weesdijk 20 • 4132 BL • Vianen

Op 27 januari 2021 is Leo Jansen overleden. Leo was een fervent knotter en fruitplukker. Hij hield van de natuur. Leo was een fijne man om mee op te trekken, altijd belangstelling voor de ander. Kortom een aimabel mens.... Bij het afscheid werd een gift aan de Natuur- en Vogelwacht zeer op prijs gesteld. Daarvoor

willen we Leo en zijn familie hartelijk danken. Wij wensen Tonnie, kinderen en kleinkinderen veel sterkte. Laten de mooie herinneringen aan Leo ons bijblijven.

Namens bestuur en werkgroep Landschapsbeheer,

Johan Stevens, secretaris

BART DE GROOT TOT ERELID BENOEMD

Tijdens de uitgestelde Algemene Ledenvergadering op 10 september 2020 stond op de agenda een niet-aangekondigd punt: het bestuur stelde voor, de heer Bart de Groot te benoemen tot erelid van onze vereniging.

Het zal niemand verbazen dat de ledenvergadering hiermee unaniem en onder luid applaus instemde.

Bart is al heel lang een uitermate actief en gewaardeerd lid van de Natuur- en Vogelwacht.

In werkgroepsverband is zijn staat van dienst zonder meer indrukwekkend. Al jarenlang regelt hij, samen met de andere leden van de excursiewerkgroep, een groot deel van onze excursies. Speciale vermelding verdienen de weekends naar de Waddeneilanden.

Voorts is Bart zeer actief in de plantenwerkgroep, waarvan hij wel de grote motor ge-

noemd mag worden. Ook voor de vogelwerkgroep doet hij belangrijk werk, vooral langs de Linge – zie bijvoorbeeld het verslag over de vogeltellingen aldaar, verderop in deze *Domphoorn*.

Tevens houdt Bart de ledenadministratie bij, uitermate belangrijk werk. Verder is hij actief in de werkgroep Beheer Schaapskooi: hij is verantwoordelijk voor het rooster, verzorgt de geluidsinstallatie en de verwarming en draait zelf ook bardiensten.

In de jaren 2008-2018 maakte hij ook nog eens tien jaar lang deel uit van het bestuur.

Bart is een bescheiden man, die stilzwijgend veel werk verzet.

Bart, van harte gefeliciteerd!

Annelies van Egmond

OPENSTELLING EN AFHAALSERVICE SCHAAPSKOOI

Openingstijden Schaapskooi

Op het moment dat ik dit schrijf mogen winkels weer beperkt open, ook De Schaapskooi. Maar mensen mogen het gebouw nog niet binnen, zij kunnen alleen terecht voor het afhalen van vooraf bestelde goederen. Deze kunnen zij op afspraak ophalen en zij krijgen hun bestelling geleverd bij de ingang van het gebouw. Op het moment dat u De Dompheern leest kan deze regeling alweer achterhaald zijn, dus geef ik geen openingstijden of verdere bijzonderheden over dit onderwerp.

Ook bij ons nu afhaalservice

Dus als u dit voorjaar nog nestkastjes op wil hangen kunt u hiervoor nu ook weer bij ons terecht, we hebben enkele populaire model-

len op voorraad, ook eendenkorven zijn weer leverbaar.

Onze vaste en regelmatige afnemers van hoogstamfruitsap en overige streekproducten kunnen nu ook eindelijk hun voorraad aanvullen, sommige mensen stonden al een tijdje droog. Anderen willen misschien al langer kennismaken met de producten uit onze hoogstamboomgaarden, kijk hiervoor eens op de website onder het kopje 'Winkelproducten'. Helaas kunt u nu niet langs komen om te proeven.

Maar kom je dan toch een keer bij De Schaapskooi, dan is dat mooi te combineren met een fijne wandeling door het natuurgebied achter het gebouw. Het is er nooit zo druk als in sommige bekende en populaire natuurgebieden, je kunt hier zeker voldoende afstand houden. Ook als we niet open zijn kunt u hier terecht, er is ruime parkeermogelijkheid.

Omdat de regelgeving van het RIVM regelmatig wijzigt, raden wij u aan onze website in de gaten te houden. Mogelijk mag er over een tijdje wat meer en kunt u in het gebouw weer een consumptie gebruiken.

Voor het laatste nieuws over bestellen en openingstijden, zie: www.natuurcentrum.nl

Onze vrijwilligers hopen u spoedig te ontmoeten, zij helpen u graag.

Arie Versluis

OEVERZWALUWEN, HOLENBROEDERS BIJ UITSTEK

Dick A. Jonkers

Met veel plezier denk ik nog steeds terug aan het in 1991 uitgegeven boek *Tussen Lek en Linge - Mens en de natuur in de Vijfheerenlanden*, dat door de leden is gemaakt ter gelegenheid van het feit dat de Natuur- en Vogelwacht haar 25-jarig bestaan vierde. Daarin werd ook in het kort aandacht geschonken aan enkele vogelsoorten. De oeverzwaluw hoorde daar niet bij. In de nu voorliggende publicatie worden de schijnwerpers gericht op een van de vier in de streek als broedvogel voorkomende zwaluwen: de oeverzwaluw. Dit artikel is een eerbetoon aan de onlangs overleden Herman Leys, oeverzwaluwenexpert in Nederland.

Naamgeving

De wetenschappelijke naam van soort luidt *Riparia riparia*, wat oevervogel betekent. Oeverranden zijn plekken waar hij zich in de broedtijd vestigt. Hij bezit enkele tientallen volksnamen. Vele daarvan hebben te maken met zijn leefgebied, zoals zandzwaluw en waterzwaluw. Hij wordt ook wel schoorzwaluw genoemd, duidend op de steile broedwanden. Vanwege zijn grijsbruine verenkleed eveneens grijze zwaluw. Apart is aardzwaluw, of modderswel. Die komt voort uit het volksgeloof. Toen er nog maar weinig bekend was over vogeltrek geloofde men dat oeverzwaluwen net als reptielen en amfibieën overwinterden in al dan niet modderige aarde. Ook de naam tuinzwaluw kwam voor vanwege het nestelen in tuinwallen.

Leefgebied

Oeverzwaluwen zijn zomergasten, die in Afrika overwinteren. Vanaf begin maart kunnen de eerste exemplaren in ons land worden waargenomen. In de loop van april en mei arriveert de hoofdmacht van de broedvogels. Een gezamenlijk kenmerk van alle nestelplekken is, dat deze zich zonder uitzondering bevinden in steile wanden of wandjes. Het zijn kolonievogels. Zij hebben een voorkeur voor open landschap met wateren in de omgeving, bijvoorbeeld langs rivieren. Evengoed kunnen zij echter voorkomen in voormalige zandafgravingen in heidevelden, of in agrarisch gebied, en wordt er ook genesteld op plekken

met gronddepots en bouwputten op industrie- en andere terreinen.

De gebieden waarin zij broeden zijn kenmerken zich door de wijze waarop zij gevormd worden door de pluriformiteit aan biotische en abiotische factoren. Ondernemers kunnen bij bouwprojecten in gebieden waar grond is gestort problemen krijgen met de Wet Natuurbescherming, als daar oeverzwaluwen gaan nestelen. Incidenteel kunnen kolonies voorkomen op vuilstorten. Verder zijn er kolonies in zogeheten tuinwallen op Texel, en in sleuven voor leidingen. Vroeger was dat eveneens het geval in bijzondere biotopen, waaronder ploegvoren, stuifkuilen in duinen, kuilbelten, steenkolenashopen, spleten tussen oude muren en de mergelrotsen in Zuid-Limburg. In Zweden is zelfs het broeden in met pluggen gedekte daken vastgesteld.

Om oeverzwaluwen in geschikte leefgebieden aan nestgelegenheid te helpen, worden sinds enkele decennia nestwanden aangeboden van beton. Daarin zijn gaten geboord, waardoor de oeverzwaluwen naar de daarachter aanwezige grond kunnen kruipen en hierin hun nestgangen gaan graven. In alle gevallen is de aanwezigheid van wateren in de omgeving van de broedplaats van belang om te kunnen foerageren. De afstand van dit soort voedselplekken tot de broedplaats is zelden groter dan een paar kilometer.

Ringonderzoek heeft uitgewezen dat oeverzwaluwen jaren achtereen terugkeren naar

zig waren. Broedkolonies zijn verspreid over alle provincies. Er zijn niettemin delen van ons land waar hij ontbreekt: de centrale Veluwe en Zuid-Limburg. In het oosten van het land is het aantal bezette atlasblokken gering en dat geldt ook voor de Achterhoek, Twente en het centrale deel van Groningen.

Er wordt geconcludeerd dat populatiefluctuaties hoofdzakelijk worden veroorzaakt door de weersomstandigheden in de Afrikaanse overwinteringsgebieden. Dat zijn de overstromingsvlakten in de westelijke Sahel. Doorslaggevend voor de overlevingskans is de hoeveelheid neerslag in die regio in de periode oktober-maart, tijdens hun verblijf. Hoe meer, hoe beter, want veel water draagt bij aan een grotere kans om te overleven. De invloed is merkbaar tijdens het volgende broedseizoen.

Een andere belangrijke factor is het weer in het broedgebieden en dan vooral in de maand juni. Aanhoudend te veel neerslag en te lage temperaturen hebben invloed op het broedsucces. Andere negatieve effecten kunnen veroorzaakt worden door het niet meer aanwezig zijn van gunstige nestelmogelijkheden. Aan de andere kant zijn er tijdelijke positieve effecten, door werkzaamheden in hun leefgebieden, waardoor nestelplekken ontstaan. Permanent aanwezige kunstwanden die zijn gebouwd leveren jaar in jaar uit een bijdrage aan het in stand houden van de soort.

De situatie in en rond het onderzoeksgebied van Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden

In het onderstaande zijn gegevens opgenomen, die verstrekt zijn door Dick Kerkhof. Oeverzwaluwen worden vooral waargenomen langs de Lek.

Er zijn momenteel heel veel verse steilranden langs de Lek, die ontstaan zijn doordat de schepen steeds groter en sterker worden en bij het passeren steeds grotere golven en sterkere stromingen produceren. Een paar jaar geleden, bijvoorbeeld, zijn oeverzwaluwen tot twee keer toe begonnen met nestelen in de Pontwaardgeul, een nieuwe geul vlakbij

zijn huis, maar steeds waren de nestgaten weggeslagen voordat de jongen konden uitvliegen. In een geval ging het om een kolonie van vele tientallen (zeker 40) broedparen.

In de Middelwaard (ten westen van de A2) zijn in het niet al te verre verleden op diverse plekken oeverzwaluwwallen gemaakt. Tussen recreatieplas Put Middelwaard en de Vianense jachthaven bevindt zich in kleiig/zandig uiterwaardgrasland een gegraven kleine put met rondom steile wanden. Daar hebben jarenlang oeverzwaluwen gebruik van gemaakt. Nu echter niet meer, want een grote konijnenpopulatie heeft er een gatenkaas van gemaakt die nu massaal aan het instorten is. Langs Put Middelwaard zijn in een kleiige kade twee kleine oeverzwaluwwallen gebouwd die beter in stand zijn gebleven. In een ervan hebben tot voor kort nog oeverzwaluwen gebroed.

Het ging volgens hem steeds om aangelegde wanden zonder kunstmatige versterking van de steile wand; men vertrouwde dus op de stevigheid van het kleiige bodemmateriaal.

Op de 'heat map' (Figuur 1), die de ruimtelijke verspreiding van waarnemingen van oeverzwaluwen in het telgebied van de Natuur- en Vogelwacht in beeld brengt, is de omgeving Middelwaard duidelijk zichtbaar. Ook in de Everdinger Waarden en bij de Zouweboezem zijn veel waarnemingen gedaan. Dat lijkt hem een waarnemerseffect; beide plekken trekken enorm veel vogelliefhebbers. Zij kunnen de daar foeragerende oeverzwaluwen invoeren op www.waarneming.nl, maar er wordt betwijfeld of ze daar ook broeden.

Vestiging tot uitvliegen

Wanneer steiltjes van wat voor hoogte dan ook aanwezig zijn, kunnen oeverzwaluwen aan het werk gaan om een nest te bouwen. De

*Figuur 2. Oeverzwaluwpootje met 'kammetje'.
Bron: Anonymus.*

Figuur 3. Nest aan het eind van de gang. Illustratie: Marijke de Graaf.

samenstelling van de grondsoort van de wand mag niet volledig uit pure klei bestaan, die bij uitdroging namelijk keihard wordt. Dan zouden de zwaluwen een boor moeten gebruiken wanneer zij met hun tere pootjes een nestgang moet uitgraven. In overwegend kleiige wanden moeten altijd bodemlagen aanwezig zijn met een lager lutum- of leemgehalte, terwijl in zandwanden juist weer wat stevigheid moet zijn. De nestopeningen bevinden zich, wanneer dit mogelijk is, grotendeels enkele decimeters vanaf de bovenzijde van de wand. Vanaf de onderzijde, als de wandhoogte dit toelaat, meestal op minstens een halve meter vanaf de bodem daarvan. Predatoren zouden anders in de nestgangen kunnen klimmen. De nestgang wordt met de pootjes uitgegraven in een zandige, of leemachtige ondergrond; klei en leem zijn niet geliefd, omdat deze bij uitdroging te hard worden. De diepte van de nestgang varieert van 60 cm tot 150 cm met aan het eind een nestkuiltje van grasjes, veertjes en ander zacht materiaal, dat gewoonlijk in de lucht wordt verzameld. Daarin worden meestal 4-5 witte eitjes gelegd. Soms volgt er nog een tweede broedsel.

In het algemeen worden twee broedsels per jaar grootgebracht. Nadat de jongen zijn uit-

Figuur 4 (links). Tekens op jonge oeverzwaluw. Bron: Almere Natuur.

Figuur 5 (rechts). De zwaluwluisvlieg is een andere belager. Bron: Wikipedia.

gevlogen maken zij samen met hun ouders nog enige tijd gebruik van gezamenlijke slaappleaatsen, waar ook vaak boerenzwaluwen overnachten. De daar slapende aantallen kunnen uiteenlopen van enkele tientallen tot tienduizenden en soms zelfs meer dan honderdduizend exemplaren. Veelal betreft het uitgestrekte rietcomplexen, maar ook maïsen lisdoddevelden, graanackers, griendhoutcomplexen en percelen met ruigtekruiden kunnen in aanmerking komen. Afwijkend daarvan kunnen er incidentele overnachtingsplekken aanwezig zijn op zandvlaktes met weinig begroeiing, waaronder zanddepots, opspuiterreinen, kwelders en graanstoppelvelden. Wellicht heeft dit te maken met nachtelijke warmteuitstraling. Zo rond half juli begint de trek naar de overwinteringsgebieden op gang te komen. De route loopt via het Iberisch schiereiland dat zij vanaf half augustus passeren op weg naar het zuiden. Na de oversteek van de Middellandse Zee schijnen zij de Sahara over te steken en belanden uiteindelijk in de Sahelzone in Afrika, waaronder in Senegal, waar zij overwinteren. Al vanaf januari vinden trekbewegingen plaats in de richting van de broedgebieden.

Eten en gegeten worden

De belangrijkste prooidieren zijn vliegende insecten, waarvan er vele duizenden worden geconsumeerd. Vliegen, muggen, haften, eendagsvliegen, kleine kevers en schietmotten nemen daarbij een prominente plaats in. Teken en luisvliegen kunnen belagers zijn van ouders en jongen. Boomvalken zich houden nogal eens op bij de kolonies om te proberen oeverzwaluwen te bemachtigen. Vooral na het uitvliegen van de jonge vogels is het kassa. Verder komt het wel voor dat blauwe reigers lage wanden bezoeken.

*Figuur 6.
Oevertjes bij de
nestopening.
Illustratie: Henk
van Bork.*

Onderzoek bij oeverzwaluwen

Helaas wordt dit niet uitgevoerd bij de oeverzwaluwen in de Vijfheerenlanden. Hoewel er binnen het onderzoeksgebied onregelmatig wordt gebroed, kan overwogen worden om aansluiting te zoeken bij de monitoring van **Sovon**. De eerste stap is dan om vast te stellen waar bewoonde kolonies aanwezig zijn, hoeveel paren er gebroed hebben en hun aantallen na het broedseizoen te melden. Hierbij kunnen leden van de Natuur - en Vogelwacht worden ingeschakeld.

Een tweede stap kan zijn dat contact wordt gezocht met de beheerder/eigenaar van het gebied om de kolonie(s) veilig te stellen, zodat ze in de toekomst gebruikt kunnen blijven worden voor de al eerder genoemde monitoring. Buitendijks zal dat vaak Rijkswaterstaat zijn. Zo nodig, of gewenst, kan aan leden gevraagd worden om een onderhoudsploegje te formeren. Veel verdergaand zou een initiatief zijn om, wanneer er geen kolonies aanwezig blijken te zijn, zelf te zorgen voor het ontstaan van een wand. Onder voorkomen en overle-

ving is al beschreven welke mogelijkheden om oeverzwaluwen nestelmogelijkheden te bieden. De aanleg van een betonnen kunstwand behoort daartoe. Ik ben bereid om bij alles wat hierboven beschreven is te adviseren en ondersteunen. Dit gebeurt dan samen met het team dat zich het Gooi en ruime omstreken bezighoudt met oeverzwaluwenonderzoek.

Figuur 7. Oeverzwaluwwand. Foto: Ton de Koning.

EEN HAKGRIEND IN DE VIJFHEERENLANDEN

Het werk van de griendwerker, de hoepelmaker en de kuiper

Henri W. Groeneveld

Vanaf ongeveer 1500 werden in Utrecht, Noord- en Zuid-Holland op natte plekken in de polders hakgrienden aangelegd waarin wilgen groeiden voor de productie van hoepelstokken. Het was de griendwerker die uit wilgen takken stokken op de juiste lengte snoeide en schildte en ze daarna aan de hoepelmaker verkocht. Die maakte er hoepels van en de kuiper monteerde ze om zijn houten tonnen en vaten. Over een periode van ongeveer 5 vijf eeuwen zijn er miljoenen van gemaakt (!). Deze typisch Hollandse nijverheid werd na 1945 geleidelijk aan minder en kwam rond 1970 geruisloos ten einde. De overgebleven grienden worden nu als natuurreservaatjes beheerd. Aan de Bolgerijsekade in Everdingen woont de laatste griendwerker van Nederland die het ambacht van griendwerker tot in de fijnste details nog beheerst: Aart Horden. Daags na zijn 14e verjaardag (1949) ging hij met zijn

vader (ook griendwerker) mee de hakgriend in. Het kweken van wilgen en oogsten van hoepelstokken, hij heeft het 45 jaar gedaan. En de 2 hectare griend achter zijn huis aan de Bolgerijsekade in Everdingen wordt door hem nog steeds om de 3 jaar gekapt.

Verkoop van griendhout

Jaarlijks werd op de derde dinsdag van november in hotel HET ZWIJNSHOOFD te Vianen een openbare verkoping van griendhout in de Vijfheerenlanden gehouden. Dat stond als kale wilgen nog in de polder. De lokale notaris had alle percelen met griendhout (0,4 – 3 hectare groot) in een boekje gezet en het 'staande griendgewas op deze percelen' werd bij afslag verkocht. Om dat te kunnen kopen "moeten kopers en borgen voorzien zijn van een bewijs van gegoedheid, afgegeven door de notaris hunner woonplaats, bij gebreke

Fig. 1.
Griendwerker
Aart Horden
'aan de paal'
in zijn hak-
griend. Hier
hakt hij met
een snoei-
mes rechte
hoepelstok-
ken uit de 4-6
meter lange
takken van
griendwilgen.
De eerste
exemplaren
liggen net
achter hem.

daarvan worden zij niet als kopers of borgen aangenomen. En alle geschillen welke eventueel nog mochten ontstaan, worden door mij, notaris, zonder tegenspreken beslist! Betaaldag 1 augustus volgend jaar". In de vergaderzaal zat de notaris op het podium, vooraan in de zaal stonden de griendbazen (hadden doorgaans 2-5 arbeiders in dienst), daarachter in het midden de kleine zelfstandigen (onder wie Aart Horden!) en achterin zaten en stonden de griendarbeiders. Voor ieder griendperceel noemde de notaris een startbedrag dat door de afslager met kleine stapjes verlaagd werd: *De prijs van 3-jarig hakhout van 0,80 ha, gelegen op Neder-Zijderveld vóór de tunnel is 390, 370, 350, 340, 330, 320, 310,* **Mijn** riep een van de kopers, waarop de notaris de koop met een hamerslag bezegelde en daarbij de verkoopprijs (fl 310) luid en duidelijk noemde. De koper (deze keer H. Horden) kon daarmee de volgende dag (23-11-1960) in die griend takken gaan hakken. Het gebeurde wel eens dat er twee kopers tegelijk 'Mijn' riepen. En dan werd er geloot: de notaris gooide een munt op om de winnaar aan te wijzen. Dan kon het gebeuren dat er ruzie

Fig. 2. Vier maten hoepelstokken, met twee bindtenen in bossen opgebonden: 1. Kitteband (125 cm), 2. Karreband (152 cm), 3. Halfvaats of Haringband (180 cm) en 4. Tonneband (220 cm). De langste stokken zijn ook de dikste (tot ruim 3 cm diameter). Deze bossen werden eind maart op een mat van rijshout maximaal 20 cm diep in het water van een sloot gezet. INZET: detail van een knoop in een bindteen om een bos hoepelhout.

Tabel 1. De belangrijkste maten van hoepelhout en hun gewicht per bos. Aart heeft hiervoor vier lengten hoepelhout gehakt en in 'originele' bossen met 2 bindtenen opgebonden. Die bossen zijn hier met een personenweegschaal gewogen.

Naam	Lengte	Aantal stuks in één bos	Gewicht per bos
Kitteband	1,25 m	104	18,3 kg
Karreband	1,52 m	52	18,4 kg
Halfvaats (haringband)	1,80 m	39	19,4 kg
Tonneband	2,20 m	26	19,0 kg

Opbinden van een bos stokken gebeurde met wilgentenen. Een dunne twijg van ongeveer een halve meter lengte werd eerst handmatig in de lengte tegengesteld gedraaid. Dat was het 'lam maken van een bindtwijg'. Daardoor kwamen de vezelbundels in de twijg los van elkaar te liggen en brak het twijgje niet als er een knoop in gelegd werd. Met een eenvoudige lus werd een bindtwijg om een bos stokken geknoopt, twee bindtenen per bos.

Fig. 3. De griendwerker (Aart Horden) en zijn gereedschap: hakoord, snoeimes en schilijzer. Hakoord (ook wel rijshaak genoemd) en snoeimes waren door de lokale smid gemaakt, werden eens in de 2 jaar door hem op een natte zandsteen vlijmscherp geslepen. Met het hakoord werden met één of twee slagen onderhands takken van griendwilgen geslagen. Met het snoeimes sloeg men (met een enkele slag) van die takken hoepelstokken op de gewenste maat. Iedere griendwerker had zijn eigen hakoord en snoeimes en die gingen een leven lang mee. Het schilijzer (schilklem) werd in mei gebruikt om hoepelstokken te schillen. Die hadden ± 6 weken in het water gestaan en er waren al weer bladeren, zijtakjes en kleine wortels aan gekomen. De hoepelstok werd van boven in het schilijzer geslagen (rode pijl) en klem tussen de 2 stangen heen en weer gehaald en daarbij een beetje gedraaid. Daardoor kwam de bast in repen los van de stok en die kan dan met de hand verwijderd worden. Per dag werden honderden stokken geschild. Dit schilwerk was erg zwaar en dit ijzer had niet voor niets de bijnaam 'moordenaar' of 'martelpaal'.

ontstond, maar dat werd doorgaans zonder handgemeen opgelost.

Oogst van hoepelstokken

Grienden zijn aangeplante bossen van wilgen op een natte bodem waarop geen ander gewas kan worden geteeld. Deze griendwilgen hebben een kort stammetje, een zgn. stoof

van ± 50 cm hoog, waar in de voorbije 3 jaar takken uit gegroeid waren. Dat aantal varieerde van 4 tot 15 en gemiddeld waren ze ongeveer 4-6 meter lang en op enkele plaatsen vertakt. Die takken werden net boven de stoof (= een halve meter boven de bodem) met een vlijmscherp hakoord (Fig. 3) in één of twee slagen van het stammetje gehakt. En dat gebeurde onderhands: je hakte van onder

Fig. 4. Dezelfde hoepelstokken als in Fig. 2, maar nu geschild: 1. Kitteband, 2. Karreband, 3. Halfvaats, 4. Tonneband, de oogst van de hakgriend in 4 lengten. Geschild en droog en daarmee klaar voor de verkoop aan de hoepelmakers. Hier staan ze opgebonden met twee repen bast, die inmiddels bruin gekleurd zijn.

naar boven. Alle takken werden naar 'de paal' geslept, een dikke, dode wilgenstam die verticaal in de bodem stond en ongeveer 70–80 cm hoog was. Vlak naast de paal was een horizontale wilgenstok met markeringen gemonteerd, de maatstok. Met deze combinatie van paal en maatstok konden stokken op gewenste lengten met een snoeimes (Fig. 3) worden afgehakt (Fig. 1). Daarvoor waren ongeveer 15 lengten, variërend van 1,25 tot 4,80 meter afgesproken. De vier meest voorkomende lengten hadden allemaal een naam. Van kort naar lang waren dat: kitteband, karreband, halfvaats (of haringband) en tonneband. De lange stokken waren dikker dan de kortere. Van deze stokken werden hoepels gemaakt en ze moesten daarom recht zijn en mochten geen knoesten hebben. Welke lengte je uit welk deel van de tak hakte, dat was het vak-

manschap en het oog van de griendwerker. De stokken werden per lengte met twee bindtenen in bossen opgebonden (Fig. 2), daarbij de onderkant onder, bovenkant boven, nooit omgekeerd! En daarvoor waren aantallen per bos afgesproken (Tabel 1). Die aantallen lijken heel mysterieus, maar hadden een belangrijke functie: geen van de bossen was zwaarder dan 20 kg. Ze konden op de schouder naar een verzamelplek in de griend gedragen worden, het 'stallechie'. Daar werden ze staande bewaard (nooit liggend) om uitdroging te voorkomen. Vóór 15 maart werden deze bossen afgevoerd naar een plaats om te schillen.

Werkte je voor een griendbaas, dan gebeurde dat meestal met een ploegje van 4-6 man in de griend. Je kende elkaar en iedere griendwerker had daar zijn eigen perceeltje griend

om te hakken, een paal om daarop stokken op maat te snoeien en zijn eigen 'stallechie' voor zijn bossen griendhout. Het aantal bossen in 'jouw stallechie' was uiteindelijk een maat voor je loon, letterlijk loon naar werken. Een ding wist je zeker: als je ophield met werken, hield ook je loon op.

Je werkte hele dagen, begon 's morgens al voor het licht was. Wind, een beetje regen, koude, vorst, het deerde je niet. Alleen als er heel veel regen viel ging je eerder naar huis. Schuilen tegen zware regen was in de griend niet mogelijk. Je was tot een uur of 4 bezig en had een 'broodje voor bij de koffie en voor de lunch' van huis meegenomen. Dat waren 20-26 sneetjes stevig brood (een heel brood in sneetjes dus) besmeerd met varkensreuzel ("keuchiesbotter") met een beetje suiker of besmeerd met keuchiesbotter, vermengd met een beetje keukenstroop. Overgewicht kwam onder griendwerkers niet voor.... In de griend werd koffie gezet. Degene die dat deed, maakte een vuurtje waarboven in een keteltje water uit de sloot gekookt werd. Daar werd koffie mee gemaakt. En de 'koffiezetters' kreeg aan het einde van de week van zijn maten een aantal bossen hoepelhout als compensatie voor zijn tijd van het koffiezetten. Later, ver na de oorlog, toen de thermosfles mee de griend in ging, werd dat minder. Iedereen nam toen zijn eigen warme koffie mee. En aan het einde van de dag verstopte je je hakoord en snoei-mes in een stapel griendhout. Zo lang je in die griend werkte, bleven ze daar. Je nam het niet dagelijks mee naar huis.

Als de hele griend gehakt was (dat moest vóór 15 maart gebeurd zijn, daarna begonnen de wilgen weer te groeien) werden alle bossen per schouw of met een ander bootje door de poldersloten afgevoerd naar de plek waar het schilijzer (schilklem) stond. Per vaartochtje werden er zo'n 40 bossen griendhout afgevoerd. In de griend werden alle overgebleven

Fig. 5. De baggerbeugel. Om de 3 jaar, als de griend gehakt was, werd met deze beugel de modder uit de sloten rond de grienden gehaald en tussen de stoven verspreid. Dat was een zware klus die enkele weken duurde. De essenhouten stok heeft een lengte van 3,75 meter, het baggernet van hennep touw (inzet) heeft een volume van ongeveer 10 liter.

takken en stukken los hout met wilgentenen tot (draagbare) bossen opgebonden en ook met dat bootje afgevoerd. De griend werd zo weer schoon opgeleverd. De dunne toppen van takken (het zgn. rijshout) werden gedroogd en verkocht aan de bakker die er zijn oven mee stookte. Bossen grote takken werden verkocht aan Waterstaat die er zinkstukken (tientallen meters groot) mee vlocht en die vervolgens gebruikte om er dijken mee te maken en kribben in rivieren mee te beschermen.

Thuis of ergens aan de weg was in een sloot een groot aantal bossen wilgentakken (met een omtrek van 60 cm) gelegd. Op deze mat van rijshout werden eind maart/begin april de bossen hoepelstokken neergezet (onderkant onder!). Die mat voorkwam dat ze in de modder wegzakten en maximaal 20 cm diep (!) in het water kwamen te staan. Die onderen bovenkant was heel belangrijk. Stokken die ondersteboven in het water stonden, liepen niet uit en konden daardoor later niet geschild worden. In april stonden er bij Aart Horden dan zo'n 300-400 bossen hoepelhout in de sloot (dat zijn totaal ongeveer 35.000 stokken...).

Baggeren

Na 15 maart was er weinig meer te doen in de kale griend. Om de 3 jaar, na de griendoogst, werden de sloten rond de (nu kale) griendpercelen uitgebaggerd. Ook dat was handwerk en werd met een baggerbeugel gedaan (Fig. 5). Daarvoor was nu alle ruimte, geen takken van griendwilgen meer die in de weg stonden. Een baggerbeugel heeft een baggernet van geteerd hennepstouw en een volume van ongeveer 10 liter. Die ijzeren ring van de baggerbeugel zat aan een stok van essenhout van 3,75 meter lengte. Hiermee kon alle bagger, zwarte modder uit de sloot gehaald worden en over de kale griend uitgespreid worden. Ook dit was fysiek een zware klus, maar had geen haast. Met de modder uit de sloot werd de griend weer een beetje op natuurlijke wijze bemest. Een ervaren (sterke!) baggeraar was enkele weken bezig om sloten rond de

kale griend uit te baggeren. (Met de tegenwoordige mechanische baggertechniek zou deze klus in een halve dag geklaard zijn.) Na het baggeren moesten de sloten boord en bodem schoon, van alle vuil en onkruid gezuiverd zijn. En dat werd door de lokale overheid gecontroleerd.

Schillen van hoepelstokken

Eind april begonnen de hoepelstokken die in de sloot stonden weer uit te lopen. Aan de onderkant (onder water) groeiden de eerste wortels weer uit de stokken. En bovenaan verschenen de eerste bladeren op korte zijtakken. Onder de bast was in 5-7 weken tijd een nieuwe, dunne groeilaag van zeer zacht weefsel ontstaan en die maakte het mogelijk dat de bast er vanaf getrokken kon worden. Dat gebeurde met het schilijzer (of schilklem) dat een vaste plaats bij deze sloot had (Fig. 3). Een hoepelstok werd in het schilijzer geslagen waarin het vastklemde. Daarna werd de stok een paar keer ongeveer 20 cm naar voren en naar achteren getrokken en daarmee kwam de bast in repen los. Die kon je er verder met de hand gemakkelijk aftrekken en je hield een kale, witte stok over. Eenmaal geschild werden de kale, witte stokken in de bekende bossen met 2 repen bast opgebonden en te drogen gezet (Fig. 4). Overgebleven repen bast werden enkele weken gedroogd en daarna verkocht aan de bakker. Voor de droge schillen van een bos hoepelhout (bijv. 102 stokken kitteband) kreeg je (in 1950) 1 of 2 centen. Een aantal bosjes droge bastrepen bewaarde je om er thuis de kachel of het fornuis mee aan te maken.

Dat schillen gebeurde in mei en alleen bij droog weer. Maar het was een zwaar, zeer zwaar werk om duizenden stokken in een paar weken te schillen. Ook een geoefende griendwerker had het 's middags rond 4 uur (na een dag schillen) wel gehad en ging dan totaal uitgeput naar huis. Het schilijzer had niet voor niets de bijnaam 'martelpaal' of 'moordenaar'. En dat schilwerk duurde 4-5 weken, afhankelijk van de grootte van de oogsten, en moest eind juni voltooid zijn, want daarna

Fig. 6. De hoepelmaker en zijn gereedschap. (a) De dissel, waarmee de hoepelmaker de droge stok in de lengte in twee helften spleet. Dat was zijn vakwerk. De hoepelmaker had twee grote werktuigen in zijn hoepelmakerij staan. De snijbank (b) waar met een trekmes de binnenkant van hoepels glad te gesneden werd; (c) detail van het trekmes. In de wals (d) worden de halve stokken (met een gladde binnenkant) tot een hoepel gebogen. Eenmaal door de wals kon de hoepel opgerold worden: vijf hoepels werden in elkaar opgerold en vormden een schijf. En 5 van deze schijven werden met 3-4 bindtenen tot een bos hoepels opgebonden (e). Deze hoepelbos van 25 hoepels ging naar de kuiper, die ze strak passend (zonder spijkertjes of lijm!) om houten tonnen en vaten monteerde.

zat de bast veel vaster aan het hout. Eenmaal droog werden de droge witte stokken per bos verkocht aan de hoepelmakers. Daarmee had de griendwerker zijn geld van griendhout verdiend en kon hij op 1 augustus de notaris betalen voor de aankoop van deze wilgentakken. Wat dan overbleef was zijn loon. Zo hielden de verdiensten van het werk in de grienden rond 1 juni op. De meeste griendwerkers vonden dan de komende 5, 6 maanden werk bij een boer. Daags na de 3e dinsdag in november begon het griendwerk weer.

Werk van de hoepelmaker (Fig. 6)

De hoepelmaker maakte in zijn hoepelschuur van iedere stok twee hoepels. Daarvoor had hij een dissel en twee grote instrumenten: een snijbank met een scherp mes en een wals. Hij spleet iedere hoepelstok met een dissel in twee helften en kreeg daarmee twee halve stokken. Dat splijten was het vakmanschap van de hoepelmaker. Als dat mislukte, hield je in het gunstigste geval maar 1 halve stok over. Na dat splijten hadden de halve stokken een ruwe binnenkant. En die werd op de snijbank met een scherp mes spiegelglad gesneden. Waar nodig werden ze ook dunner gemaakt door meer materiaal van de binnenkant af te snijden. Die gladde, rechte hoepels gingen nu door een wals die ze rond boog. Daarmee kwamen de vezels in de hoepel los te liggen en konden ze met de hand strak opgerold worden. Vijf hoepels werden in elkaar gerold en vormden zo een schijf van 5 hoepels. Met 3 of 4 bindtenen werden vijf van die schijven aan elkaar gebonden en vormden een bos van 25 hoepels. Die bossen werden verkocht aan de kuiper.

Een hoepelmaker werkte het hele jaar door. Erg veel verdiende hij niet, het was een zeer schamel inkomen. Geld voor vlees was er zelden en er werd nog al eens 'hoepmakerspek' tussen twee boterhammen gelegd. Dat 'spek' was een schijf van een landknol (meiknolletje) heel even in een dun laagje reuzel gebakken.

Werk van de kuiper (Fig. 7)

De kuiper maakte houten duigen, een ronde

bodem en een rond deksel en zette die als een vaatje of een tonnetje in elkaar. En om die boel bij elkaar te houden monteerde hij daar hoepels van wilgenhout omheen. Hoepels maakte hij nat, waardoor ze iets langer werden. Beide uiteinden van de hoepel werden met een mes taps gesneden waardoor ze daar dunner werden. Op elkaar gelegd bleven die uiteinden samen dan net zo dik als de hele hoepel. Beiden uiteinden kregen een schuine snee waarmee ze in elkaar haakten. Er ontstond zo een ring, een hoepel die precies om de ton paste, het vakmanschap van de kuiper. De hoepel werd met behulp van een puntig houten klosje en een hamer om de ton geslagen tot deze klemvast zat. Spijkertjes en lijm kwamen er niet aan te pas. Eenmaal helemaal droog was de hoepel weer een beetje gekrompen en zat dan muurvast op de ton of het vat. Dat was sinds de middeleeuwen het verpakkingsmateriaal bij uitstek. Heel veel gebruikt voor haring en voor boter. Miljoenen zijn er in de loop van 5 eeuwen gemaakt.

Poldernatuur

Grienden hebben zo ongeveer 5 eeuwen lang de verpakkingsindustrie in Nederland mogelijk gemaakt. Dat gebeurde in 3 stappen: de griendwerker leverde geschilde wilgenstokken, de hoepelmaker maakte er hoepels van en de kuiper monteerde die om zijn tonnen en vaatjes. Enorme hoeveelheden griendhout zijn aan Rijkswaterstaat verkocht die er zinkstukken van maakte voor aanleg en onderhoud van dijken om Nederland 'boven water' te houden. En dat gebeurde allemaal zonder enige schade aan het milieu. Het hele proces was volkomen milieuvriendelijk en leidde niet tot uitputting van grondstoffen of vergiftiging van het milieu. Maar het had wel een prijskaartje: veel zwaar lichamelijk werk voor de griendwerker, lange werkdagen (10 uur per dag was geen uitzondering) en dat voor een hongerloon.

Na 1945 kwamen andere, veel goedkopere verpakkingsmaterialen massaal op de markt. De vraag naar hoepels nam af en rond 1970 waren ze helemaal niet meer nodig. De hak-

Fig. 7. Het eindproduct: tonnen en vaten met hoepels van wilgenhout die de kuiper van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen gemonteerd heeft. Helemaal van hout gemaakt, er zijn er over een periode van 5 eeuwen miljoenen van gemaakt. Links in beeld tonnen met ijzeren hoepels. Na 1945 in productie gekomen, goedkoper en duurzamer dan de klassieke houten hoepels werd dit het einde van de (oud-)Hollandse hoepelmakerij.

grienden hadden zo hun functie verloren. De hakgrienden die overgebleven zijn, worden nu door natuurorganisaties als reservaatjes beheerd. Sloten worden tegenwoordig machinaal van bagger ontdaan. Om de 3 jaar worden met een motorzaagje (!) de takken van de griendstoven gezaagd en met een stuk kunststof koord in bossen met een diameter van ongeveer een meter opgebonden. Die zijn niet te tillen en worden mechanisch afgevoerd. Op de kale stoven kan weer een nieuwe groeicyclus van 3 jaar beginnen. Grienden zijn nu in de polders kleine biotoopjes voor een honderdtal soorten wilde planten en duizenden insecten.

Streekmuseum 'De Koperen Knop', Binnendams 6, 3373AD Hardinxveld-Giessendam.

www.koperenknop.nl

Dit fraaie streekmuseum heeft een originele hoepelmakerij op het erf staan, waar Aart van Dijk (Fig. 6b) het vakmanschap van de hoepelmaker laat zien.

Het **Zuiderzeemuseum** in Enkhuizen heeft een kuiperij, waar het vakmanschap van de kuiper getoond wordt.

www.zuiderzeemuseum.nl

Keuchiesbotter en hoepmakerspek

Recepten uit een voorbije griendwereld

Griendwerkers hakten in de winter wilgentakken waar de hoepmakers hoepels van maakten die de kuiper nodig had om tonnen en vaten te maken.

Griendwerkers hadden een zwaar beroep, waren de hele dag van huis en namen iedere dag 20 – 26 sneetjes brood mee naar de griend. Een heel, gesneden brood dus, brood met een stevige structuur, zoals die van het tegenwoordige desembrood. En die sneetjes werden thuis besmeerd met 'keuchiesbotter'. Dit was geen boter, maar varkensreuzel die meestal met een beetje keukenstroop (of suiker) gemengd was. Twee sneetjes op elkaar en heel zelden lag er dan ook nog een plakje kaas tussen. In de griend was dat brood met keuchiesbotter na twaalf uur meestal wel helemaal opgegeten.

Een goede slager heeft varkensreuzel. En dat is doorgaans gesmolten varkensvet: 250 gram vers varkensvet levert 100 gram reuzel op. Dat bestaat uit 89,3 gram vetten (waarvan 32 gram verzadigd vet), 6,6 gram eiwit en geen koolhydraten en zout. Voedingswaarde per 100 gram 831 kCal (3479 kJ) en kost € 3,65 per 100 gram. Bij kamertemperatuur is dit smeerbaar en te mengen met keukenstroop: 80 gram reuzel + 20 gram keukenstroop is een prima combinatie.

Suggestie van oud-griendwerker Aart Horden: in de winter met een lege maag buiten opeten op een tuinbank in een beetje miezerregen bij een temperatuur beneden 5°C en je voelt een beetje hoe een griendwerker zich vroeger tijdens zijn werk in de griend voelde.

Hoepmakers maakten lange dagen in hun hoepelmakerij en verdienden heel weinig met de duizenden hoepels die zij jaarlijks maakten. Vlees kwam zelden op tafel en hoepmaker-spek was een plantaardige vervanger. Daarvoor werden meiknolletjes (*Brassica rapa*) met een diameter van ongeveer 4-9 cm gebruikt.

Was een meiknol en snij deze in plakken van een halve centimeter dikte en dep even droog met wat keukenpapier. Bak 2 à 3 minuten op een zeer laag vuur in een koekenpan met een dun laagje zonnebloemolie (of reuzel!) en keer iedere halve minuut. Schijfje kan daarna direct tussen twee droge boterhammen als een primitieve hamburger zonder bestek geconsumeerd worden. Smaak heeft iets weg van bloemkool en je eet geen droog brood...

Meiknollen zijn in december-januari te koop bij Marokkaanse en Turkse kruideniers. Ik vond ze bij diverse Marokkaanse kruideniers in de Kanaalstraat in Utrecht. In het voorjaar ook in Nederland gemakkelijk uit zaad te kweken.

Links: meiknol

*Rechts: een schijf
hoepmakerspek*

Komende activiteiten

Het voorjaar komt er aan..... hopelijk weer volop genieten van de natuur. Lees maar, dit zijn onze activiteiten. En wie behoefte heeft aan een natuuractiviteit op een ander moment, moet maar contact opnemen.

Vogels kijken met kinderen

We willen met name vier vogelexcursies houden voor kinderen. Een cursus is het niet, maar wel een manier om meer te weten te komen en te zien van de vogels in de Vijfheerenlanden. Kinderen zijn welkom, evenals de (groot)ouders. Kosten zijn 3 euro per keer per kind. Leeftijd vanaf 8 jaar, jongere kinderen alleen met begeleiders. We lopen steeds enkele kilometers door een natuurgebied en proberen zo een flink aantal vogels te spotten en te leren kennen. Aantal deelnemers niet groter dan tien. Het is wel gewenst zelf naar het vertrekpunt te komen. Men kan kiezen voor één of meer excursies. We zullen zorgen voor een fotoblad van de bijzondere vogels die in de verschillende gebieden voorkomen.

Zaterdag 27 maart, van 9 - 11 uur lopen we door het bos achter de Schaapskooi. We starten bij de Schaapskooi, Overboeicop 15, Schoonrewoerd.

Zaterdag 10 april, van 9 - 11 uur gaan we de Everdingervaard rondlopen. We starten op de Lekdijk, aan de westkant van Fort Everdingen.

Zaterdag 24 april, van 9 - 11 uur lopen we door het bos achter de Schaapskooi. We starten bij de Schaapskooi, Overboeicop 15, Schoonrewoerd.

Zaterdag 8 mei, van 9– 12 uur wandelen we bij de Zouweboezem, dit is een vrij lange wandeling, maar er is ook veel te zien, hopen we. We starten aan de Meerkerkse kant. Te bereiken via Lakerveld, aan het eind van de Veldweg, bij het viaduct onder de A27.

Purperreiger. Foto: Teus van Ravesteijn.

Slootjesdag

Op **zaterdag 12 juni** doen we mee met de landelijke Slootjesdag. Dit houdt in dat we slootbeestjes gaan vangen achter de Schaapskooi. En uitvoerig gaan bekijken, zo mogelijk met microscopen. Vooraf is er een diaprojectie. Ook maken we, als de tijd het toelaat, een knutselwerkje.

Er zijn twee mogelijkheden, van **10:00 -12:00 uur** en van **13:30 – 15:30 uur**. Kinderen onder de 8 jaar alleen met begeleiding. De kosten zijn 3 euro per kind.

Opgeven is echt nodig voor alle genoemde activiteiten. Dit kan bij C. Kramer, per email: chr.kramer@outlook.com, of tel. 0345-619684.

JEUGDWERK GROEP, EEN TERUGBLIK OVER 2020

Chris Kramer

De winter

Het jaar 2020 begon uitstekend voor de jeugdwerggroep. Op 4 januari kwamen er in totaal zo'n 60 kinderen met (groot)ouders om een nestkastje of een pindarekje te maken voor de vogels in de tuin. Een natuurclubje uit Leerdam zorgde voor een mooi verslag in de Domphoorn van maart 2020.

In de februari maand kwamen er 40 kinderen van de school uit Nieuwendijk om uilenballen te pluizen. De Julianaschool uit Leerdam kwam om met een groep vetbollen te maken voor de vogels. En bij de BSO in Leerdam werd een activiteit verzorgd voor 50 kinderen over uilen met het gebruikelijke uilenballen pluizen. In de krokusvakantie, op 28 februari, hielden we een dag over uilen en werden er 60 kinderen ontvangen om o.a. uilenballen uit te pluizen.

Conclusie: Waar zouden we blijven zonder uilenballen? Gelukkig heeft de nestkastengroep weer een voorraadje aangelegd voor het komende jaar. En er wonen nog enkele duizenden kinderen in de Vijfheerenlanden

die deze activiteit nog nooit hebben gedaan. Misschien kan dit punt ingebracht worden bij de coalitiebesprekingen voor het nieuwe kabinet zodat het verplicht gesteld kan worden: elk kind moet minstens één keer in zijn of haar schoolloopbaan een uilenles gevolgd hebben. Eventueel nog wel een nieuwe partij oprichten : Scholen Gaan Pluizen (SGP?). En ondertussen graag de muizen blijven voeren en uilenkasten ophangen (PvdD?).

Het voorjaar

De geplande vogelexcursies voor de jeugd konden helaas niet door gaan. Daarom hopen we die excursies in het komende voorjaar te houden. Zie elders in deze Domphoorn. Het Lentefeest stond voor 16 mei op de agenda... ging ook niet door.

De zomer

De landelijke Slootjesdag van het IVN, op 13 juni, werd overal geannuleerd. Enkele gezinnen wilden toch graag deze buitenactiviteit doen. We hebben ze die mogelijkheid maar gegeven. Uiteraard met een anderhalve-me-

Een bekende uilenballenproducent: ransuil met een basisingrediënt. Foto: Hille de Bruin.

terstok waaraan een gezichtsmasker was bevestigd. Ook geschikt als schepnetje. We schrokken wel toen er opeens een dagblad-fotograaf opdook bij de poel. Hij maakte een serie foto's en zei: Mooi dat jullie dit doen, de foto komt maandag in AD Rivierenland. En dat klopte. Er stond bij: Slootjesdag. Zoe-ken naar waterbeestjes. Vanwege de coronacrisis ging hij niet door in Breedenbroek, Apeldoorn, Munstergeleen en Lansingerland, maar in Schoonrewoerd bij natuurcentrum De Schaapskooi werden de Slootjesdagen wél gehouden. Kinderen konden met een schepnetje kleine waterdiertjes uit de sloot halen om ze nader te bestuderen. Deze publicatie zorgde wel even voor paniek bij deze en gene van onze vereniging, maar een berisping/boete van de overheid bleef uit.

Zaterdag 27 juni stond in het teken van de Kriebelbeestjes, er kwamen 15 kinderen op af. Opvallend waren de grote aantallen sprinkhanen.

Een van de basisscholen uit Vianen kwam toen met het verzoek of we op zaterdagochtend 11 juli een activiteit voor de afscheidnemende groep 8 konden organiseren. Het schoolkamp ging niet door, een ouder regelde een overnachting met deze kinderen in een schuur en kwam met deze vraag. Het was een mooie zaterdagochtend. De kinderen hadden aanvankelijk moeite om de ogen open te houden, dat hadden ze blijkbaar 's nachts te veel gedaan. We liepen in processie het pad recht naar achter, door de bosrand. Onderweg trokken de nesten van *Thaumetopoea processionea* L. de aandacht. Volgens mijn rupsengids uit 1986 is deze soort in heel Europa zeer verbreid, maar sinds 1953 niet meer inheems in ons land... Voor wie een Nederlandse naam wil: de eikenprocessierups! En dan gaan er lampjes branden. Inmiddels de meest gevreesde soort. De meeste kinderen kregen direct jeuk, dan word je wel wakker. Ook het tekenverhaal kwam goed van pas, we konden ze aan den lijve ervaren. Bij het brugje naar het weiland aangekomen kregen we zicht op de ijsvogelnestwand. En met telescoop en ver-

rekijkers gingen we turen en turen. Maar dan moet je geluk hebben en/of geduld. In het weiland krioelde het van de sprinkhanen... Alle kinderen een vangpotje gegeven en erop af. Tussendoor een paar keer ijsvogel 'alarm'. De meeste kinderen hebben toen voor het eerst een ijsvogel gezien. Al met al een mooi begin van de zomervakantie!

De eerste woensdag van de vakantie was gereserveerd voor de kinderen die met de stichting SamenDoen uit Leerdam naar de Schaapskooi kwamen om Slootbeestjes te vangen. 27 kinderen deden enthousiast mee. Enkelens kregen zelfs toestemming om al lopend door de sloot hun vangsten te doen. Waarom ook niet? Sommige slootbeesten vangen/proeven dan tenminste eens iets anders dan ze gewend zijn....

Gedurende de zomervakantie werd er vier keer op de donderdagavond een educatieve gezinswandeling gehouden. We liepen de wandelroute achter De Schaapskooi. In het verleden werd dit jarenlang gedaan door Frans de Vos. Het was ook dit jaar echt de moeite waard. We probeerden de ijsvogels te zien, sprinkhanen te vangen en natuurlijk reeën te spotten. En verder alles wat er te zien, horen, proeven, ruiken en voelen was.

Het najaar

In de herfstvakantie hadden we drie dagen met jeugdactiviteiten gepland staan, uiteindelijk werden er twee wandelingen met een groepje gemaakt. De aandacht ging vooral naar de vogels en de vele paddenstoelen in het bos. En, heel spannend..... het complete skelet van een ree.

De winter

De Kerstvakantieactiviteiten met SamenDoen rond het thema Sporen in de Natuur moesten we noodgedwongen afzeggen. Dit gold ook voor het nestkasten timmeren en pindarekjes maken. Hopelijk komen we verder allemaal gezond de winter door, met hooguit wat last van Kouvat 21.

EEN DAGJE NESTKASTENWERK

Rien de Keijzer, Piet Solleveld en Chris Kramer

Op dinsdag 26 januari gaan we als nestkastenwerkgroep weer op pad. Er staan vier klusjes op ons lijstje. Allereerst naar een boerderij met drie nestkasten, die van een torenvalk, een steenuil en een bosuil. Vandaag gaat het ons om de bosuilenkast. Deze hangt op een flinke hoogte in een eikenboom. Toen we er van de zomer waren om de kast schoon te maken, bleek de kast omringd te zijn door nesten van de eikenprocessierups, en zelfs bezet door een hoornaarvolk. We moesten onverrichterzake weer vertrekken. De boerin vertelde dat ze een aantal weken geleden een jonge bosuil op het erf had gevonden. Wat moest ze daarmee? Ze had contact gezocht met de dierenambulance en werd doorverwezen naar een uilenopvang in Amsterdam.... De bosuilen hadden dus wel gebroed! Voor ons vandaag zaak om de bosuilenkast uit de

eikenboom te halen en te verplaatsen in een naburige es, die geen inwonende eikenprocessierupsen heeft.

Op verschillende plekken aan de eik hangen de oude rupsennesten, met de honderdduizenden gevreesde haartjes, op ons te wachten. En in de bosuilenkast zit het hoornaarnest helemaal tot voor het gat. Zou daar nog leven in zitten? Tot onze schrik merken we dat we geen touw bij ons hebben. Gelukkig kunnen we met wat improviseren dit oplossen. Als de nestkast eenmaal op de grond ligt krijgen we pas goed zicht op de inhoud. Onderin zit een dikke korst met plakkerige viezigheid. Daarboven een heleboel raten met honderden cellen. Allemaal leeg en gelukkig geen levende wespen meer. Alles wordt eruit gehaald, daarna wordt de kast van buiten gereinigd. Gelukkig is het hout van de nestkast nog in goede staat.

Het verkassen (van de zomereik naar de es) en schoonmaken van de bosuilenkast in zes foto's. Mooie grote raten maken die hoornaars!

Het komt ook voor dat de hoornaars de wand van een nestkast tot pap vermalen en dit gebruiken om er cellen van te maken.

Bij een es, die een tiental meters verderop staat, gaan we de bosuilenkast een nieuwe plek geven. Meteen een nieuwe laag houtkrullen erin en nu maar hopen dat de verdreven bosuilen er weer hun intrek in nemen. We proberen het later dit jaar te controleren. Van de eikenprocessierupsen zullen we dan geen last hebben. En hoornaars beginnen pas een nest te maken als de bosuilen weer vertrokken zijn.

Na een koffiepauze gaan we naar een locatie in Leerdam om een ijsvogelwand te herstellen. Het derde klusje is de ijsvogelwand op het terrein van de golfclub in Vianen. Hier moeten we flink aan de slag. De slootkant recht afsteken en een nieuw gat boren. Dit moet gedaan worden door in de sloot te gaan staan.

Inmiddels is het één uur, hoog tijd voor de lunch. Dit keer in de Schaapskooi. Daarna gaan we met de spullen in de kruiwagen door de weilanden richting de ijsvogelwand. Ze hebben er in de vorige zomer drie keer gebroed! Dus is het belangrijk om het geheel waar nodig op te knappen voor het komende broedseizoen. Met name de takken van de bramen kunnen de ijsvogels verhinderen de nestplaats te gebruiken. Rond half vier zijn we klaar. In de loop van februari gaan we de mezenkasten e.d. nog schoonmaken. We doen dit in de twee boomgaarden die door onze vereniging beheerd worden en in het bos achter de Schaapskooi.

Een oud nest van eikenprocessierupsen.

Piet aan het werk voor de ijsvogels.

COÖPERATIE 'LAND VAN ONS' STRAKS OOK IN DE VIJFHEERENLANDEN?

Rien van den Berg

Een jaar geleden is de Coöperatie Land van Ons opgericht. Naast lid van de Natuur- en Vogelwacht Vijfheerenlanden ben ik lid geworden van de coöperatie.

De Coöperatie Land van Ons wil het verdwenen leven van het boerenland weer terugbrengen door landbouwgrond op een ecologisch duurzame wijze te laten beheren. De leden van Land van Ons willen zelf in actie komen, daarom kopen ze via de coöperatie landbouwgrond op en laten dit bewerken door boeren die natuurvriendelijke methoden gebruiken. Zodat het insectenleven vooruitgaat en grutto's en/of veldleeuweriken weer terugkomen. Doordat de coöperatie niet op hoog

rendement stuur, kunnen boeren ook genoeg nemen met minder rendement door natuurvriendelijker het land te bewerken.

Tweederde van ons land bestaat uit boerenland, dus we kunnen even vooruit. De eerste gronden zijn aangekocht in Hooghalen, Lettele, Triemen en Oud Ade. De bedoeling is dat in het hele land grond wordt aangekocht, zodat dit ook kan in de Vijfheerenlanden. Als er interessante landbouwgrond in de verkoop komt, zal de coöperatie nagaan of verwerving interessant is voor de doelstelling het verdwenen leven van het boerenland weer terugbrengen. In Triemen wordt grasland aangekocht naast een natuurterrein van SBB, zodat o.a. de wa-

terstand kan worden verhoogd. SBB mag zelf geen landbouwgrond aankopen.

In Hooghalen is een perceel waar eerst mais op stond, voor het eerste jaar ingezaaid met boekweit. Boekweit heeft als voordeel dat na de massale bloei van een paar weken, een deel van de planten verder bloeit, wat gunstig

is voor het insectenleven. De boekweit wordt verwerkt in producten die gegeten kunnen worden (bijvoorbeeld voor pannenkoeken-meel).

In één jaar tijd zijn 9000 mensen lid geworden van de coöperatie. Verdere informatie over de coöperatie vind je op www.landvanons.nl.

PADDEN ROEPEN OM HULP

Tijmen den Besten

De paddenwerkgroep is een van de oudste werkgroepen van de Natuur- en Vogelwacht. Dat kunnen we ook merken aan de leden van de werkgroep. Af en toe worden de ruggen stram en de voeten moe.

Er is wel nieuwe toevoer, maar niet genoeg. Voor Lexmond en Vianen zijn we naarstig op zoek naar nieuwe leden en ook in Leerdam kunnen ze nog wel wat versterking gebruiken.

Waaruit bestaat het werk? Bij vochtig en ook niet te koud weer gaan we in de avondschemering de dijk op. In het licht van de koplampen zie je na enige oefening padden en salamanders de weg op kruipen. Wij rapen ze op en zetten ze aan de overkant van de weg, in de richting van hun voortplantingsgebied.

Voor de veiligheid gaan de knipperlichten van de auto aan en we dragen hesjes om goed gezien te worden. Het kan de hele avond duren dat er trek is en ook kan het 's nachts nog doorgaan. Als de trek minder wordt en het verkeer afneemt of als de vermoeidheid toeslaat stoppen we er mee. De dijkvakken waar we overzetten zijn: de Lekdijk van Lexmond tot Fort Everdingen, de Lingedijk van Leerdam tot aan Kedichem, de Horndijk en de Industriebweg in Leerdam.

Wat is nu het leuke van deze bezigheid?

1. Je redt paddenlevens. Ik kan er nooit aan wennen om te zien dat er voor je ogen een pad wordt overreden. Dus iedere pad of kikker die je overzet kan niet overreden worden.
2. Meestal hoor of zie je ook vogels.
3. We beginnen in de schemering: er vallen dan mooie luchten te zien.
4. Je bent er eens effe uit.
5. De tijd dat je ermee bezig bent is te overzien: het voorjaar, vooral in maart.
6. Je krijgt een gedegen opleiding.
7. Het heeft iets mystieks.

Nou ja, die laatste mag je vergeten, maar kom ons versterken en kan je zelf niet, dan weet je vast wel iemand die het leuk vindt.

Tijmen den Besten, tel. 0347-374281

Twee gewone padden, gefotografeerd op de Lingedijk bij Leerdam tijdens het overzetten.

SOVON-VOGELTELLINGEN BIJ HEUKELUM IN 2020

Bart de Groot

We doen de volgende vogeltellingen:

1. Watervogeltelling op de Linge tussen Leerdam en Kedichem
2. Slaapplaatstelling van zilverreigers, blauwe reigers en aalscholvers
3. Reigerkolonietelling bij de Zuiderlingedijk
4. Roekenkolonietelling bij het Kasteel van Heukelum
5. Punttelling MUS bij Heukelum

1. Watervogeltelling op de Linge

We tellen 1 x per maand van september tot april voor Sovon de watervogels op de Linge tussen Leerdam en Kedichem, van 9:00 tot 12:30. Normaal tellen we met 4 personen in de zalmschouw van Dirk en varen we de Koornwaardplas op om daar ook te tellen. Met corona mogen we met maximaal 2 personen in de boot, daarom hebben we deze tellingen uitgevoerd met 2 personen in de zalmschouw op de Linge en mondkapjes.

Op de Koornwaardplas tellen we met 2 andere personen vanaf de kant de vogels.

We tellen ook de vogels op de plassen in de polder Den Eng tussen de Linge en Kedichem, lopend door het weiland.

We zien altijd veel meerkoeten, grauwe ganzen en wilde eenden, zo'n 200 tot 300 stuks. Op de Linge zien we meestal 30–50 futen.

Verder tellen we de Nijlganzen, Canadese ganzen, kraakeenden, kuifeenden, kok- en stormmeeuwen en een paar tafeleenden en ook de roofvogels. Vaak zien we één of meer ijsvogels over de Linge scheren, 1 keer zelfs 7 ijsvogels

Het resultaat van deze telling van januari t/m april en van september t/m december 2020 is in Tabel 1 weergegeven.

2. Sovon-slaapplaatstelling van zilverreigers en aalscholvers bij Heukelum

Bij de Nieuwe Zuiderlingedijk bij Heukelum bevindt zich een slaapplaats van grote zilverreigers en in de Koornwaard slapen 's nachts de aalscholvers. Een paar keer per jaar tellen we op deze 2 plaatsen de grote zilverreigers, de blauwe reigers en de aalscholvers als het donker wordt. Zie Tabel 2.

Tabel 2. Slaapplaatstellingen.

	Aalscholver	Blauwe reiger	Zilverreiger
Koornwaard			
21-feb-20	151	0	2
22-okt-20	105	0	0
Nieuwe Zuiderlingedijk			
21-feb-20	1	4	28
22-okt-20	0	0	49
17-dec-20	0	0	71

Het tellen van de blauwe reigerkolonie (zie volgende pagina) in een moeilijk toegankelijk moerasbos met o.a. gemeen scherpe bramen, waardoor er soms een beetje bloed vloeit. Foto's: Teus van Ravesteijn.

Tabel 1. Watervogeltelling op de Linge tussen Leerdam en Kedichem.

	15-01	15-02	15-03	15-04	11-09	15-10	13-11	11-12
Aalscholver	35	46	50	23	5	26	51	38
Bergeend			2					
Blauwe Reiger			2	3	1	1		2
Bontbekplevier				1				
Brandgans	1			10				
Buizerd	3	5	5	4	4	2	5	2
Fazant			2					
Fuut	35	37	34	65	18	34	29	24
Grauwe Gans	399	424	388	241	30	51	84	38
Grote Canadese Gans	60	44	73	32	1	41		36
Grote Zilverreiger	2	2	1	1	1	3	1	3
Grutto				1				
Kievit		12	9	1	1			1
Kleine Mantelmeeuw	1		4	1				
Kluut				1				
Knobbelzwaan					3	3		
Kokmeeuw	132	64	53	2	25	48	73	101
Krakeend	67	31	39	33	8	16	29	27
Kuifeend	138	134	25	3		19	14	55
Meerkoet	266	156	127	107	69	157	220	261
Nijlgans	28	30	10	37	27	16	9	7
Ooievaar				1				
Scholekster		5	12	7				
Smient	23	45	17					
Soepeend	28	7	9	5	2	6	1	2
Soepgans		2	2	1				
Sperwer							1	
Stormmeeuw	4	4	13				1	3
Tafeleend	8	22		6			4	
Torenavalk	4	1	2	1				1
Tureluur			2					
Visdief	8	22		6				
Waterhoen	33	26	9	7	6	8	11	14
Wilde Eend	269	191	76	55	75	151	181	227
Wintertaling	25				3	12		
Witgatje					1			
Ijsvogel	2	1	2	3	2	7	1	3
Zilvermeeuw	2			1			1	
Totaal vogels	1573	1311	968	659	282	601	716	845
Aantal soorten	24	23	26	29	19	18	18	19

3. Blauwe reigerkolonie bij de Nieuwe Zuiderlingedijk

Vlak bij de slaappleats van de grote zilverreigers zit er in de bomen ook een grotendeels verborgen blauwe reigerkolonie. Hier broeden al jaren blauwe reigers. De blauwe reigers waren hier veel eerder dan de grote zilverreigers. Ze zijn bijna niet te zien vanaf de weg, maar Dirk, Hannes en Teus zijn daar met hakmessen het moerasbos ingegaan (veel braamstruiken) om de blauwe reigers te tellen; het waren er 51. Zie de twee foto's van de plaats waar de blauwe reigers broeden hoog in de bomen.

4. Roekenkolonie in het kasteelbos van Heukelum

Dirk en Teus telden in de lente het aantal roeken, die in de hoge bomen van het kasteelbos van Heukelum hebben gebroed, het waren er ongeveer 85 en bij de stadswal en in het centrum hebben er nog 10 gebroed. Tegenover het kasteelbos, aan de overkant van de Linge in Oosterwijk en Leerdam, hebben ook veel roeken gebroed, deze roeken tellen we niet.

5. De MUS-telling bij Heukelum

MUS staat voor: Meetnet Urbane Soorten.

Voor de MUS-telling geeft Sovon 12 plaatsen op in Heukelum en 3 datums waarop we vogels tellen.

Op elk van de 12 punten tellen we 5 minuten alle vogels die we zien of horen. Dit doen we 3 keer, 2 keer vroeg, vanaf een half uur voor zonsopgang en 1 keer laat, 's avonds voor zonsondergang.

In 2020 hebben we geteld op de volgende datums:

Tabel 3. Resultaten MUS-tellingen bij Heukelum in 2020.

	Datum 15-apr Tijdstip van 6:00 tot 8:55	29-mei 5:00 7:30	1-jul 19:20 21:46
Aalscholver		1	
Blauwe Reiger	1	6	1
Boerenzwaluw		3	10
Boomklever		1	1
Bruine Kiekendief	1		
Buizerd		1	
Cetti's zanger	2	1	
Ekster	3	6	4
Fazant	2	2	
Fitis	1	2	
Fuut	2		
Gaai		1	
Gierzwaluw		14	28
Grauwe Gans	39	110	83
Groene Specht	6	1	
Groenling	10	4	4
Grote Bonte Specht	4	1	
Grote Canadese Gans		2	3
Heggenmus	1		
Holenduif			1
Houtduif	24	32	30
Huismus	14	4	6
Huiszwaluw			2
Kauw	13	17	6
Kerkuil			1
Kleine Karekiet		2	
Kleine Mantelmeeuw			5
Kievit		2	1
Koekoek		4	1
Kokmeeuw		3	17
Koolmees	22	5	
Krakeend	3		

	Datum 15-apr Tijdstip van 6:00 tot 8:55	29-mei 5:00 7:30	1-jul 19:20 21:46
Kuifeend		2	
Lepelaar		1	
Matkop		1	
Meerkoet	9	19	53
Merel	29	32	20
Nijlgans	3	9	1
Ooievaar			1
Pimpelmees	1	1	
Putter		1	5
Ringmus			2
Roek	96	15	
Roodborst			1
Scholekster	3	9	8
Soepeend	1		
Soepgans		4	
Spreeuw	14	18	34
Tijftjaf	11	9	6
Torenavalk	1		
Tuinfluitier			2
Turkse Tortel	7	16	5
Vink	15	7	2
Visdief		2	
Waterhoen	5		
Wilde Eend	11	15	3
Winterkoning	10	16	2
Zanglijster	1	4	2
Zilvermeeuw	1		
Zwarte Kraai	18	26	15
Zwartkop	5	6	1
Totaal	389	438	367
Soorten	36	45	36

- De eerste keer telden we op 15 april van 6:00 – 9:00 uur
- De tweede keer telden we op 29 mei van 5:00 – 7:30 uur
- De derde keer telden we op 1 juli van 19:30 – 21:46 uur

Meestal zien we de bekende tuinvogels, 8 tot 20 vogels per punt, zoals tijftjaf, Turkse tortel, wilde eend, winterkoning, ekster, merel, vink, meerkoet, huismus en zwarte kraai. Soms een groene specht, kleine mantelmeeuw of een

grutto. In het Heukelumse Bos telden we veel roeken, ongeveer 85 stuks. Bij de MUS-telling in juli telden we heel veel **gierzwaluwen, 28 stuks**.

In 2021 zijn we in januari weer begonnen met de wintervogeltelling. De MUS-telling en de slaapplaatstellingen komen nog. Als de coronaregels over zijn krijgen we hulp van een nieuwe teller: Henk Vermeer uit Asperen.

Tellers: Dirk Fey, Hannes Fey, Bart de Groot, Teus van Ravesteijn en Koos Maat.

JAARVERSLAG 2020 NATUUR- EN VOGELWACHT DE VIJFHEERENLANDEN

Amfibieënwerkgroep

Er is ook in 2020 weer driftig overgezet en ook nog vroeg begonnen. 30 januari was de eerste keer dat ik ging kijken en dat voor de salamanders. Het duurde nog tot 16 februari voor de eerste trek werd waargenomen, niet van salamanders, maar van padden. De trek van salamanders is moeilijk waar te nemen. In 2018 hebben we er nog veel overgezet. Dit jaar was het miniem ondanks intensief de dijk opgaan.

Er heerst ook een schimmelziekte onder salamanders, veroorzaakt door *Batrachochytrium salamandrivorans*, afgekort *Bsal*, deze wordt vooral bij vuursalamanders waargenomen. Het heeft bij deze salamander desastreuze gevolgen. Die is nu bijna uitgestorven in Nederland. De schimmelziekte is geïmporteerd uit Azië, daar kunnen de salamanders er al beter tegen dan hier. Bij de kleine watersalamander wordt het relatief minder waargenomen. De andere salamander die in de Vijfheerenlanden wordt waargenomen is de kamsalamander, echter dit jaar slechts één keer, in Lexmond. Er zijn tijden geweest dat we er daar in een jaar 100 hebben overgezet.

De trek van padden vindt vooral plaats half maart, tweede helft van maart. We hebben er levend en dood ruim 2100 overgezet. Er zijn rijkere jaren geweest, maar we doen het ermee. Corona bracht hier iets positiefs mee, namelijk minder verkeer op de weg en daardoor minder verkeersslachtoffers.

Excursiewerkgroep

Door de corona pandemie is 2020 een bijzonder jaar geweest met weinig excursies.

Het begon goed, de eerste excursie was op 12 januari met Jules Klees. Een wandeling vanaf de Posbank. Het regent een beetje, maar we gaan toch de blauwe route lopen met 13 personen. Onderweg zien we de gaspelboom met grote stekels en gele bloemen. Hier en daar staan nog paddenstoelen, zoals de

Thijmen den Besten

Bruine kikker schommelt zo rond de tweehonderd, dit jaar de helft. Heikikkers zijn dit jaar niet waargenomen. Er zijn toch verschillende locaties waar ze wel zitten, volgend jaar beter.

Na aanvankelijk wat problemen rondom het afzetten van de wegen in Leerdam is dit toch weer verzorgd door de gemeenschap Leerdam. Er moeten daar ook heel wat afzettingen geplaatst worden. De samenwerking binnen de groep loopt uitstekend, dit mede door een aangemaakte paddenwhatsapp. We houden elkaar goed op de hoogte van wel en wee. Vooral wel, maar ook wee. Er zijn helaas nog altijd mensen die ons werk niet waarderen en dat ook laten merken.

De resultaten van dit jaar:

Bruine kikkers:	levend 86;	dood 19
Salamanders:	levend 35;	dood 16
Padden:	levend 1540;	dood 580

Alle overzetters en -zetsters weer hartelijk dank. In het bijzonder geldt dit Gijs van Elk. Hij moet helaas een stapje terugdoen. Gijs was erbij van den beginne, nog van de tijd dat we gaas zetten en emmers ingroeven. Hij heeft ook altijd de boekhouding van de resultaten verzorgd. Er moet bij vermeld worden dat Gijs meestal vergezeld werd door zijn vrouw Geertje, beiden bedankt voor jullie jarenlange inzet. Gelukkig heeft Gijs er al een lintje voor gekregen, anders had dit alsnog moeten geschieden.

Bart, Jopie, Jules, Gerrit, Eduard & Koos

mooie spezkwoerdzwam. Wat opvalt zijn de grote beuken die hier staan. Na afloop gaan we opwarmen en wat drinken in Paviljoen de Posbank.

De volgende excursie staat gepland op 16 februari, maar deze excursie in de Amerongse Bovenpolder is afgelast vanwege de storm, het is te gevaarlijk om in het bos te wandelen.

De laatste excursie was op 8 maart met Koos Maat naar Langenboom bij Mill en aansluitend een bezoek aan het Nederlandse Kampioenschap Maasheggen vlechten. We beginnen met een wandeling van 6.5 km door de Langenboomse bossen met in het bos grote plassen, ontstaan door zand en grindwinning. Op de plas zwemmen grauwe ganzen en futen, maar ook het kleinste fuutje: de do-

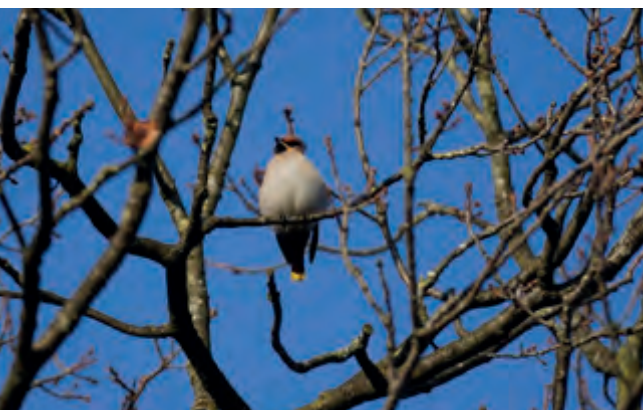
Excursies Tussendoor

Niet veel excursies dit jaar en het is niet nodig uit te leggen hoe dat komt.

Zondag 5 januari gaan we naar Heidestein. Het is koud dus warme kleding aan. We zijn met 11 mensen. We zien niet veel vogels maar het is de moeite waard, zo zien we een goudhaan, boomklever, boomkruiper, kuifmees en een raaf.

Zondag 19 januari Doove Gat.

We gaan met 10 mensen op pad. Zoals altijd zijn er veel vogels te zien zoals watersnip, ver-

daars. We horen de groene en de grote bonte specht. Voor het kampioenschap Maasheggen vlechten rijden we naar Oeffelt naar een uiterwaard vlak bij de Maas. De Maasheggen zijn levende heggen van omgebogen takken van meestal meidoorn struiken die bijna doorgehakt zijn. Deze takken worden om kleine levende bomen, bijvoorbeeld eiken, gevlochten tot een afscheiding voor het vee. Zie foto. We lopen langs de heggenvlechters, waaronder Belgen, Engelsen en Schotten die elk op hun eigen wijze de heggen vlechten. We gaan geen koffie drinken in een tent omdat er de eerste gevallen van corona zijn aangetroffen in Nederland.

Hierna zijn alle excursies die we hadden afgesproken afgelast vanwege de corona. De jaarlijkse excursie naar Texel is een jaar uitgesteld; met 12 personen in de Noorderburcht en dan 1,5 m uit elkaar, dat kon niet.

Jopie de Gans

schillende eenden, ganzen alleen de baardmannetjes laten zich niet zien, we horen ze wel.

Vrijdag 7 februari wandeling Landgoed Houdringe.

We gaan op pad met 9 personen. We gaan eerst naar de Bilt, Nanny heeft een tip gehad dat daar in een woonwijk pestvogels zitten. We vinden de pestvogels, helaas zitten ze in hoge bomen (zie de foto links).

Daarna gaan we wandelen op landgoed Houdringe nabij De Bilt. Het landgoed bestaat uit bos afgewisseld met open ruimtes. Vandaar dat we watervogels zien zoals Canadese gans, meerkoet en kuifeend. Maar we zien ook vogels van het bos zoals: boomklever, kool- en pimpelmees, gaai, halsbandparkiet en de kleine bonte specht (zie de foto op de volgende pagina); daar werden we blij van.

Hierna zijn er helaas geen excursies meer voor de rest van het jaar. Ik hoop dat we ergens in 2021 weer eens met elkaar op excursie kunnen.

Onder de paraplu van *Excursies Tussendoor*

hangt de rubriek *Nieuwtjes en Weetjes*. Er zijn *Nieuwtjes en Weetjes* over Amfibieën, Boeken, Bomen & Planten, Exoten, Fotografie, Insecten, Landschap & Natuur, Lezingen Schaapskooi, Lezingen elders, Natuurjournaal, Onderwater, Paddenstoelen, TV, Vlinders & Libellen, Vogels en Zoogdieren.

In totaal zijn er 579 *Nieuwtjes en Weetjes* verzonden. Er staan 441 mensen ingeschreven voor alle verschillende *Nieuwtjes & Weetjes*.

Is *Nieuwtjes en Weetjes* ook iets voor u of wilt u op de mailinglijst voor Excursies Tussen-

door? Stuur een mailtje naar jopiedegans@hotmail.com en geef aan voor welke rubriek u zich opgeeft.

Vogelwerkgroep

Net als in vorige jaren is er weer gezorgd voor nestgelegenheid voor diverse vogelsoorten door leden van de nestkastengroep (zie de volgende bladzijde).

Door de coronaperikelen zijn er geen excursies georganiseerd.

Wel zijn er wederom diverse vogeltellingen uitgevoerd ten behoeve van Sovon-vogeltelprojecten en is een nieuwe generatie ooievaars geringd. Zie ook het uitgebreide artikel over de vogeltellingen bij Heukelum elders in deze *Domphoorn*.

Watervogeltellingen

In de maanden januari t/m april en oktober t/m december zijn watervogeltellingen gehouden langs het Merwedekanaal, in Polder Neder-Heicop, langs de Huibert en op de Linge tussen Leerdam en Kedichem.

Slaaplaatsstellingen

Bij de Nieuwe Zuiderlingedijk bij Heukelum bevindt zich een slaapplaats van grote zilverreigers en blauwe reigers en in de Koornwaard slapen 's nachts aalscholvers. Het aantal vogels op deze slaapplaatsen is een aantal keren geteld.

Gedurende de winterperiode zijn tellingen gedaan van grote zilverreigers op de slaapplaats bij de Schaapskooi en op een slaapplaats langs de Linge. Ook zijn langs de Linge aalscholvers op hun slaapplaats geteld.

Hans Evers & Rien de Keijzer

Broedkolonietellingen

Het aantal blauwe reigers in de broedkolonie aan de Nieuwe Zuiderlingedijk is geteld.

Tevens is de roekenkolonie in het kasteelbos in Heukelum geteld.

MUS-tellingen

In Heukelum is wederom een MUS-telling uitgevoerd. MUS staat voor Meetnet Urbane Soorten. Deze Sovon-vogeltelling heeft tot doel om aantallen en verspreiding van min of meer algemene 'stadsvogels' van stedelijke omgevingen, zoals dorpen en steden vast te leggen, als aanvulling op andere broedvogeltellingen. Op 12 vaste punten worden telkens gedurende 5 minuten alle vogels geteld die worden gezien of gehoord.

Punt-Transect-Telling

In december is er een Punt-Transect-Telling uitgevoerd vanaf de Lekdijk naar de Diefdijk via polder Bolgerijen. Deze telling heeft tot doel aantallen en verspreiding van min of meer algemene wintervogels vast te leggen in aanvulling op andere tellingen zoals de watervogeltelling.

Ooievaars geringd

Ook is er in 2020 weer voor gezorgd dat er, met inzet van de plaatselijke brandweer, diverse jonge ooievaars van nesten in Schoonrewoerd en het nest bij onze Schaapskooi geringd zijn door een deskundige ringer.

Voor een uitgebreid verslag zie onze website onder Nieuws of in ons blad *De Dompfoorn* van september 2020.

Subwerkgroep nestkasten en nestwanden

Broedresultaten van bosuilen, kerkuilen, steenuilen en torenvalken in 2020.

De bosuilenkasten zijn in het vroege voorjaar niet gecontroleerd vanwege Covid-19. In Overheicop zaten 3 takkelingen in een notenboom. Aan de Zijderveldse en de Leerdamse Diefdijk zijn ook jonge bosuilen gezien. In één nestkast van de bosuil zat een nest met hoornaars.

Bij de kerkuilen was het broedresultaat een heel stuk minder dan vorig jaar. De oorzaak hiervan is dat er veel minder muizen waren. Er waren verschillende paren die niet tot broeden zijn gekomen of waarvan de legsels zijn mislukt. Van de 13 paar kerkuilen die wel hebben gebroed, zijn 41 jonge kerkuilen uitgevlogen. Daarvan zijn verschillende jongen geringd.

Het broedresultaat van de steenuilen was redelijk goed. Er waren vorig jaar onbezette nestkasten, die dit jaar wel door de uilen zijn gevonden. Maar er waren ook nestkasten waar in 2019 is gebroed en in 2020 niet. Van

de 10 paar steenuilen zijn er toch nog 33 jonge steenuilen uitgevlogen.

Het broedresultaat van de torenvalken was goed. Er waren 7 paar torenvalken die in onze nestkasten gebroed hebben. Daarvan heeft 1 paar gebroed in een bosuilenkast. Helaas is bij de Schaapskooi het broedsel van de torenvalk door predatie verloren gegaan. Er zijn in totaal 28 jonge torenvalken uitgevlogen.

De ijsvogelwanden die we gemaakt hebben waren ook goed bezet. Het aantal jongen dat is uitgevlogen is onbekend.

Plantenwerkgroep

We hebben een paar plantenexcursies gehouden in 2020, maximaal 9 personen met voldoende onderlinge afstand i.v.m. corona.

De excursies waren op:

- 26 april: De eerste plantenexcursie in de Everdingerwaard.
- 12 juli: Planten bij de Lek bij Achthoven.
- 19 juli: De derde plantenexcursie was op een zondag in de Everdinger Waarden.

Op 26 april gaan we met Thijmen en Jannie naar de Everdingerwaard. We gaan onze plantenkennis ophalen, dat is wel nodig in het

Bart de Groot & Dick Kerkhof

begin van het jaar. We kijken naar de planten langs het pad naar de Lek en gaan dan verder zoeken wat er op de kribben, langs het strand en in het weiland te vinden is. We hebben veel wilde planten gezien en met zijn drieën kwamen we er meestal wel uit hoe ze heten.

Op 12 juli hebben we een plantenexcursie met Dick Kerkhof in de Achthovense Uiterwaard bij de Lek. We zijn nu met 9 personen; oppassen, voor corona 1,5 m afstand houden is soms lastig. *De Dompfoorn* van september bevat een verslag met een lijst van 135 plan-

ten, 10 vogels, 4 vlinders en 3 mossoorten. Kijk in deze *Domphoorn* ook eens naar de prachtige foto's van Kees Jan van Zwiene.

Op zondagmorgen 19 juli gingen we op excursie in de Everdinger Waarden. Onder leiding van Dick hadden we ook hier toestemming om buiten de paden te gaan. We vinden restanten van verschillende orchideeën, zoals van de bijen- en rietorchis en in bloei nog een late moeraswespenorchis, zie de foto.

In *De Domphoorn* van september, blz. 23, staat een verslag met een lijst van 136 planten die we opgeschreven hebben.

Tijdens onze excursies hebben we dit jaar ondanks de corona toch nog veel wilde planten gezien.

Rapport

In april 2020 verscheen een rapport van de Natuur- en Vogelwacht: *Botanisch belangrijke gebieden in de gemeente Vijfheerenlanden*, geschreven door Dick Kerkhof, lid van de plantenwerkgroep. Het rapport, dat te downloaden is van onze website, geeft een overzicht van alle ooit in de gemeente Vijfheerenlanden aangetroffen Rode Lijstplanten en zeldzame planten en van de deelgebieden die

het rijkst zijn aan deze soorten. De gebruikte gegevens zijn voor een deel verzameld tijdens excursies en inventarisaties door (leden van) onze plantenwerkgroep.

Website

Hans Evers

De webpagina met webcam gericht op de ooievaars bij de Schaapskooi werd in 2020 druk bezocht. Ruim 8000 keer!

Er werd veel gebruik gemaakt van het nieuwe gastenboek. Hierin konden kijkers kwijt wat ze op de webcam hadden gezien en met andere kijkers wilden delen. Het voorzag duidelijk in een behoefte.

Beheer Schaapskooi

Het jaar 2020 begon goed voor de gastvrouwen en gastheren van het Schaapskooiteam.

We ontvingen wat groepen en organiseerden een vijftal drukbezochte diazingen, ook verzorgden wij de koffie bij vergaderingen van onze werkgroepen. Tijdens de overige openingstijden was er aanloop van mensen

De Domphoorn

Dick Kerkhof

Zoals gebruikelijk verschenen vier nummers van *De Domphoorn*. Omdat wegens de coronapandemie in 2020 bijna geen dia-avonden konden worden gehouden, is in *De Domphoorn* veel ruimte gegeven aan artikelen met goede natuurfoto's. Dankzij het vervroegen van de sluitingsdatum voor kopij is het decembernummer in 2020, anders dan in 2019, ruim voor de kerstdagen bij de leden bezorgd.

Namens het hele team, Arie Versluis

die gingen wandelen of fietsen in onze regio. Ook komen mensen dan wel speciaal naar de Schaapskooi om wat van onze producten te kopen zoals een nestkastje of een paar flessen sap.

Maar half maart kwam Nederland in de greep van corona en moest de Schaapskooi op slot,

eerst helemaal en later gedeeltelijk. In de zomer mocht er dus wat meer en hoewel we geen groepen konden ontvangen, draaiden we toch nog wat omzet. In de periode dat we ons net geplukte hoogstamfruit verkochten steeg ook de verkoop van de sapjes daarvan.

Nu zitten we inmiddels in een tweede golf en weer zit alle horeca dicht, ook veel winkels zijn voor onbepaalde tijd gesloten. De beheerders hebben voor onbepaalde tijd verlof, soms wordt op afspraak iets opgehaald, maar

de leveringen van hoogstamfruitsap aan de-taillisten lopen gelukkig wel door.

De omzet is bijna gehalveerd, maar helaas lopen veel van de vaste kosten gewoon door. Het financieel resultaat zal dit jaar dan ook voor het eerst in ons 40-jarig bestaan negatief zijn.

Voor dit jaar wensen wij jullie allen een goede gezondheid toe en als we onze activiteiten weer op kunnen starten laten wij dat weten via www.natuurcentrum.nl

Jaarverslag bestuur

Annelies van Egmond

Bestuurssamenstelling

Het bestuur heeft ook in 2020 twaalf keer vergaderd. Waarvan een paar keer d.m.v. van *video calling*.

Jantje Lokken is in 2020 toegetreden in het bestuur. Het bestuur bestaat nu uit 5 personen. Arie Versluis neemt deel aan de bestuursvergaderingen als deskundige.

Door de coronaperikelen werd de Algemene Levenvergadering verplaatst naar 10 september 2020. In de ALV heeft het bestuur een dringende oproep gedaan om bestuurders te vinden of aan te melden.

Vereniging

Het aantal leden van onze vereniging daalt licht. Het ledenaantal ligt evenals vorig jaar rond de 970. Er is duidelijk sprake van een zekere vergrijzing. Het bestuur zoekt daarom nog steeds naar wegen om meer 50-plussers of jonger bij de vereniging te betrekken.

Door het Covid-19-gebeuren is de Schaapskooi in aangepaste vorm open geweest en vanaf december geheel gesloten. Met het stilvallen van de excursies, het opschorten van de dia-avonden en het wegvallen van belangrijke evenementen werd het heel stil in de vereniging. We missen het samen genieten van de natuur.

De knot- en snoeiploeg kent de grootste aantrekkingskracht. Met enige regelmaat meldt zich iemand die graag actief mee wil doen en lid wil worden van de NVW.

Het coronavirus heeft ook zijn intreden gedaan bij de knotters. Enkelen zijn besmet geraakt. Sommigen namen zelf initiatief om niet meer deel te nemen vanwege het risico.

De jeugd bracht nog wel veel leven in en om de Schaapskooi. Vanaf maart konden we geen schoolklassen meer ontvangen. Maar de jeugdactiviteiten in vakanties gingen wel door. De belangstelling was regelmatig groot, andere keren meer beperkt maar daarmee niet minder gezellig.

Vrijwilligers

Dit jaar is er door de coronabeperkingen geen vrijwilligersavond geweest. Het bestuur heeft besloten dit jaar geen Ome-Gerrit-speld uit te reiken. We hebben nog steeds ruim 70 mensen die gedurende het jaar op vele terreinen actief zijn. Die zijn we erg dankbaar, want voor alles wat de natuur- en vogelwacht doet, zijn onze vrijwilligers de basis.

Giften

Bij de nieuwjaarsreceptie werd de werkgroep educatie verrast met een schenking van € 500.

De leden van de knotploeg storen zich aan het lawaai van de oude motorkettingzagen. Omdat een kettingzaag bij hun werk onmisbaar is, hebben zij onderling geld bijeen gebracht om in 2019 een accukettingzaag te kopen. In het begin van het jaar 2020 kregen wij een schenking voor de aanschaf van een 2de accukettingzaag.

Evenementen

In mei viel het bezoek aan het Lentefeest tegen. Reden om na te denken over de aanpak.

Op 18 juli was onze jaarlijkse Fietsdag. Dit keer geen stops waar leden de mooiste plekjes binnen Vijfheerenlanden extra aandacht geven. Wel hebben we bij de routebeschrijving veel aandacht gegeven aan het onderzoek van Dick naar de bijzondere plantengroei in verschillende natuurgebieden. Het weer was goed en de bezoekers waren enthousiast,

Dit jaar hebben we samen met het Zuid-Hollands Landschap vier plukdagen georganiseerd, waarvan er één plaatsvond. Dit jaar was er te weinig fruit om alle vier de zaterdagen door te laten gaan. Het was in de boomgaard aan de Diefdijk gezellig. Mensen waren ook geïnteresseerd in onze activiteiten.

De Open Dag werd dit jaar alleen opengesteld voor verkoop van het fruit. De Open Dag zelf vraagt om nieuwe inspiratie. Alle verdere geplande activiteiten voor die dag werden dit jaar afgelast vanwege het coronavirus.

Verder

Begin oktober hebben we een discussieavond georganiseerd over de plannen voor energietransitie binnen Vijfheerenlanden. De discussie spitst zich toe op het gewenste evenwicht tussen enerzijds natuur, landschap en ander-

zijds de noodzakelijke transitie. Intussen hebben de gezamenlijke adviseurs van de drie provincies waarin het Groene Hart ligt een advies uitgebracht waarin de energieopgave huns inziens een redelijke plek krijgt. De link naar dit advies: <https://www.bestuurlijkplatformgroenehart.nl/adviezen/advies-regionale-energiestrategieen-en-het-groene-hart>.

In de herfst maakten wij kennis met de nieuwe ecooloog bij de gemeente Vianen. Na enige maanden inwerken komen nu de ideeën en beleidsplannen los. Het is goed dat wij een ingang hebben bij de gemeente om vragen te stellen of signalen af te geven. Het is zelfs geweldig dat wij als vereniging de ruimte krijgen om mee te denken over nieuwe plannen. Eenieders expertise is daarbij welkom.

Er vond een overleg plaats met het afvalverwerkingsbedrijf Waardlanden. Zij verzoeken ons voorlichting te geven over afvalscheiding. Jammer genoeg kunnen zij ons niet kort en helder uitleggen wat wel en niet in de PMD-container kan.

De oude tuinmachine heeft het begeven en er werd een nieuwe aangeschaft.

Het bestuur heeft gebruikt gemaakt van een verzoek om deel te nemen aan het streek-tv-programma van SRC Culemborg, Rivierland en Vijfheerenlanden.

Werkgroep Ruimtelijke Ordening

Annelies van Egmond

De verbreding van de A27 werd enige tijd opgeschort door de uitspraak van de rechter over de stikstofafpraak (PAS). De aanleg van de nieuwe waterleiding tussen Lexmond en de Lek is dit jaar, met enige vertraging, al begonnen.

Landelijk is er veel gaande door de introductie van de Omgevingswet. Deze is weer uitgesteld tot 2022, maar de voorbereidingen door provincies en gemeenten gaan verder. Het vergt oplettendheid om alle natuurgebieden binnen onze gemeenten goed op de kaart te krijgen en daarmee de bescherming die ze verdienen.

De samenwerking tussen Vijfheerenlanden en Alblasserwaard heeft geleid tot een landschapsplan over de 2 regio's heen. Het gaat om de combinatie van het plan "MeerWaard" van Peter de Ruyter en "Transformatie vanuit Kernlanden" van bureau KAS architectuur-stedenbouw en Freelanderschap.

Beide plannen vullen elkaar mooi aan in visie op de aanpak van bodemdaling, stikstofschade en de druk op de open ruimte in het Groene Hart. Heb je interesse dan is meer informatie te vinden op:

<https://peterderuyterlandschap.nl/projecten/meerwaard/> en

<https://online.flippingbook.com/view/5316/>

Schooleducatie & Jeugdactiviteiten

Het was een bijzonder jaar. Een aantal activiteiten ging gewoon door, andere werden geannuleerd. Elders in deze *Dompfoorn* staat een uitgebreid verslag.

Daarnaast bezochten twee leden van onze werkgroep een themamiddag in De Bilt van de provinciale IVN. Allerlei afdelingen deden hier hun verhaal over het jeugdwerk. Zeer de moeite waard om mee te maken.

Dialezingen

Door de corona zijn de gehouden lezingen beperkt tot vijf avonden.

9 jan	Henk Tromp	Waarnemingen VHL
23 jan	Jacques v.d. Neut	De Biesbosch
6 feb	Theo Janssen	China
20 feb	Bob Luijks	Duitsland
5 mrt	Gerrit Jan Klop	Vogels Suriname

Landschapsbeheer

Het team dat onder leiding van Ruth van Bruggen de boomgaard aan de Biezenweg beheert, heeft een geïllustreerd eigen jaarverslag gemaakt. Zie pagina's 39-40.

Door de coronapandemie gingen de Sapdag en de ladderkeuring niet door. Ook het knotten werd in maart 2020 per direct gestopt. In de zomermaanden kon er wel coronaproof geplukt worden. We hebben in het voorjaar 2020 wel voor 299 m³ versnipperd.

Vanaf oktober 2020 tot 15 december 2020 hebben we slechts 197 wilgen geknot. Tijdens de werkzaamheden hebben we ons nauwkeurig aan de coronarichtlijnen gehouden. Maar in december werden er nog strengere maatregelen afgekondigd. Hierdoor werden alle projecten stopgezet.

De accukettingzagen werden veel ingezet bij het knotten. Het hout wordt steeds dikker en zwaarder. Het valt het voor veel mannen niet mee om de zwaardere takken eraf te zagen. En we worden ook steeds ouder. We kunnen vaststellen dat het gebruik van accukettingza-

Annelies van Egmond & Chris Kramer

Het scholenwerk lag bijna geheel stil, slechts enkele groepen bezochten De Schaapskooi.

We hopen dat in de loop van 2021 de mogelijkheden om kinderen te natuur te laten ervaren weer mogen terugkomen. En niet alleen kinderen, maar ook ouders en grootouders zijn welkom! En wie van u het leuk lijkt om mee te gaan/doen met de Jeugdwerkgroep, laat het ons weten.

Simon Bakker

De avonden werden goed bezocht met een gemiddelde van 69 personen. Deze kochten voor € 4 gemiddeld aan loten. Door deze gunstige punten kon weer een positief saldo naar de penningmeester worden overgemaakt.

Johan Stevens, coördinator

gen een welkome geluidsvermindering geeft tijdens ons werk en dat de accu's voldoen in de praktijk.

Ook melden zich nieuwe vrijwilligers aan om mee te doen met de werkzaamheden. Daar zijn we heel blij mee. Een aantal mensen moest stoppen omdat ze wegens lichamelijke klachten de werkzaamheden niet meer konden uitvoeren. Het is jammer, maar we houden contact.

Voor het eerst werden er in samenwerking met het Zuid-Holland Landschap plukdagen georganiseerd. Door het slechte appeljaar konden niet al deze plukdagen ingevuld worden. Maar het was wel een succes.

Door de herindeling werden de banden met de Groene Motor afgebouwd en die met Landschap Erfgoed Utrecht verder uitgebreid.

Terugkijkend kan gezegd worden dat we met z'n allen toch weer een flinke prestatie geleverd hebben. Een dikke pluim voor de 24 mannen.

Al met al was 2020 een bijzonder jaar, een jaar waar corona een stempel op heeft gedrukt.

Regelmatig moest er iemand vanwege quarantaine of een verdachte verkoudheid afzeggen. Iedereen nam zijn eigen koffie mee en het werd buiten opgedronken, op meters afstand van elkaar. Gelukkig is niemand besmet geraakt.

De eerste snoeidag van 2020 was 5 januari, midden in ons snoeiseizoen. Jan, Peter en Ruth hebben zich dit jaar weer verdienstelijk gemaakt. De grote klus, de 90 bomen in de Legiponthaag met jaren snoeiachterstand, die we eind 2019 waren begonnen, is in januari afgemaakt.

Peter en Jan hebben het jonge lot, dat als reactie op de zware snoei was gegroeid door middel van zomersnoei verwijderd. Met zomersnoei wordt het nog niet verhoude waterlot met de hand afgetrokken. Dit bespaart veel knipwerk in de winter en het waterlot groeit ook minder terug.

Natuurlijk zijn alle bomen jonger dan 35 jaar weer gesnoeid. In de boomgaard zijn dat een of meerdere exemplaren van de Kruidenierspeer, Zwijndrechtse Wijnpeer, Roosjesappel, Gieser Wildemans, Winterrietpeer Reinzoet, Oranje Bergamot, Beurré Hardy, Zoete Brederode, Winterjan, Suikerpeer, Lemoenappel,

Zomersnoei.

Dubbele Bellefleur, Ingrid Marie, Zoete Bloemee, Notarisappel, Lombarts Calville, Stark's Earliest, James Grieve, Sterappel, Dubbele Bellefleur, Bramley's Seedling, Yellow Transparent, Zoete Campagner, Princesse Noble, Dijkmans Zoet, Glorie van Holland, Tydemans Early, Gronsvelder Klumpke, Doyenné du Commice, Avezaath Capel en Gravensteiner.

Een deel van de bomen ouder dan 50 jaar – Zwijndrechtse Wijnpeer, Gieser Wildeman, Goudreinet en Ingrid Marie – heeft nu ook een beurt overslaan gehad. Aan het einde van het seizoen is het snoeihout opgeruimd.

Dit jaar hebben we nog zelf geënte Goudreinet en Alkmene geplant. De Gloster, Notarisappel en Grauwe Hoolaart die vorig jaar geplant zijn, doen het goed.

Ook dit seizoen hebben we weer wat planten met bloemen gezaaid en geplant om de bijen een beetje hulp te geven. Bijvoorbeeld smeerwortel, kattenstaart, wilgenroosje, gele toorts, leverkruid, valeriaan, vingerhoedskruid en zwanenbloem. Natuurlijk staan de

Als op een onderstam van een paar jaar oud wordt geënt, komt de groei er snel in.

Foto links: De voedselrijke plantenresten en bagger van de slootkant hebben we rond de jonge aanplant uitgestrooid. Zo kunnen de wormen de kleigrond wat verbeteren en verschralen we de slootkanten zodat de diversiteit van de begroeiing toeneemt.

Helaas sneuvelde er weer een oude reus; Jan heeft het hout netjes opgeruimd.

typische boomgaardbloempjes van het speenkruid er ook. Verder staan hier en daar stinzenplanten als sneeuwkllokje en winterakoniet.

Natuurlijk is er ook geplukt. Dit jaar waren er opvallend weinig Goudreinetten, slechts 53 kg, Voor verschillende afnemers wel 887 kg Legipont. Peter had iemand in Rotterdam gevonden die van fruit cider maakt, hij wilde Zwijndrechtse Wijnpeer proberen en wij konden 350 kg leveren.

Om de insecten te helpen hangen we hier en daar bosjes fluitenkruidstengels op.

Verder nog de wat grotere opbrengsten: Lombarts Calville 187 kg, Zoete Bloemee 136 kg, Notarisappel 65 kg, Dubbele Bellefleur 95 kg, Dijkmanszoet 80 kg, Gieser Wildeman 474 kg (vnl. voor sap), Ingrid Marie 52 kg, Brabantse Bellefleur 37 kg, Brederode 42 kg, Bramley's Seedling 51 kg, Beurré Hardy 35 kg. De afzet van zomerfruit was ook dit jaar weer lastig.

Hier doen we het ook voor!

Twee seizoenaspecten. Links de peren in bloei. Rechts de boomgaard tijdens de wintersnoei.

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter Mw. J.A.R.M. van Egmond 0345 - 795199
Secretaris Dhr. J. Stevens 0345 - 616883
Penningmeester Mw. A. Eleveld 0347 - 322836

Voor spoedgevallen kunt u de leden van het bestuur bellen.

Voor algemene zaken graag een bericht naar het postadres:

Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden
Overboeicop 15 4145 NN Schoonrewoerd
www.natuurcentrum.nl
e-mail: info@natuurcentrum.nl

OVERIGE BESTUURSLEDEN

Mw. J. Lokken 06 - 24340243
Mw. A. van Zijl-Bogerd 0345 - 641416

ERELEDEN

Dhr. S.H. Bakker Dhr. R. Ponsen
Mw. S. van Baren Dhr. P.J.J. Solleveld
Dhr. P.C. Bogerd Dhr. A. Versluis
Dhr. D.C. Drijvers Dhr. J. Vink
Dhr. B. de Groot Dhr. G. Zijderveld
Dhr. H. de Labije

LEDENADMINISTRATIE

info@natuurcentrum.nl

De minimumcontributie is per kalenderjaar:

Jeugdleden € 6,25
Leden € 12,50
Leden die ook *Het Vogeljaar* ontvangen € 25,50

Voor vragen over uw contributie kunt u bellen met de penningmeester.

Het rekeningnummer voor contributiebetalingen is NL 07 INGB 0001 4752 64 t.n.v. Penningmeester Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden te Vianen. Voor andere betalingen: zie onderaan deze pagina.

WERKGROEPEN

EXCURSIES	B. de Groot	Pr. W. Alexanderstr. 15	4161 AN Heukelum	0345-615991
VOGELS	VACATURE			
AMFIBIEËN	T. den Besten	Rietkamp 8	4133 CT Vianen	0347-374281
PLANTEN	J. de Gans	Weesdijk 18	4132 BL Vianen	06-36299399
NESTKASTEN	P. Solleveld	Korte Kerkstraat 25	4132 BJ Vianen	0347-322307
KNOTWILGEN	J. Stevens			0345-616883
HOOGSTAMFRUIT	A.N. Versluis (verkoop)			0183-602055
MILIEU & RUIMTELIJKE ORDENING	A. van Egmond	e-mail: jarmvanegmond@ziggo.nl		0345-795199
GROENE WINKEL	J. Lokken	e-mail: jantje@laantje51.nl		06-24340243
JEUGDACTIVITEITEN	C. Kramer	e-mail: chr.kramer@outlook.com		0345-619684
DIERENAMBULANCE				06-51111290
VOGELWAARNEMING	H. Evers	e-mail: hanselman109@hotmail.com		
REDACTIE	D. Kerkhof	e-mail: dkerkhof@xs4all.nl		06-51042553
NATUURCENTRUM DE SCHAAPSKOOI	Overboeicop 15	4145 NN Schoonrewoerd		0345-641201
CONTACT PER E-MAIL	info@natuurcentrum.nl			

De Schaapskooi is het natuurcentrum van Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden. Adres: Overboeicop 15, 4145 NN SCHOONREWOERD. Telefoon: 0345 - 641201. De Schaapskooi is geopend donderdag 19.00 - 23.00 uur, zaterdag 10.00 - 16.00 uur en zondag 13.00 - 16.00 uur. Voor overige openingstijden, zie de website www.natuurcentrum.nl

Ons bankrekeningnummer voor productbetalingen (o.a. fruit en Groene Winkel) is NL 57 RABO 0301 9643 94

De Natuur en Vogelwacht 'De Vijfheerenlanden' stelt zich ten doel de belangstelling voor de natuur- en dit in de ruimste zin van het woord- te bevorderen.

Zij wil dit bereiken door:

- Het organiseren van excursies en tentoonstellingen.
- Het houden van lezingen en voorlichtingsavonden.
- Het publiceren in de pers.
- Het stichten van weidevogelreservaten.
- Het stichten van natuurreservaten.
- Het bestuderen en begeleiden van bestemmingsplannen.
- Het plaatsen en onderhouden van nestkasten.
- Het voederen van vogels in de winter.
- Het uitoefenen van controles op de naleving van de vogel- en natuurbescherming wet.
- Het signaleren van aantastingen van de natuur en milieu, in het algemeen, en het voeren van acties hiertegen.
- Het steunen en propaganderen voor verenigingen die natuur- en milieubehoud beogen.
- Het bevorderen van aanplant en onderhoud van knotwilgen.
- Het geven van cursussen.

Opgericht 26 april 1966 en goedgekeurd bij Koninklijk Besluit d.d. 18 december 1974 nr.: 85.
Ingeschreven in het Verenigings-register nr.: 40321254 bij de Kamer van Koophandel te Utrecht. Per 1 januari 2009 heeft de vereniging de status van ANBI.

ISSN: 2213-395X